EDEBİYAT ANI / BİYOGRAFİ

kan aktık

BEŞİR FUAD

Ahmet Mithat Efendi

ça biraz

sızlıyor

BEŞİR FUAD - Ahmet Mithat Efendi
OĞLAK - EDEBİYAT ANI / BİYOGRAFİ

BEŞİR FUAT

Ahmet Mithat Efendi'nin, en yakın arkadaşlarından, genç yaşta intihar eden Beşir Fuat için, intiharın hemen arkasından kaleme aldığı nefis biyografi.

Beşir Fuat için gününde yazılmış ve bir daha aşılamamış çalışma.

Beşir Fuat'ın ölümünden önce Ahmet Mithat'a gönderdiği son mektup... "müntehir"in kaleminden intiharın aşamaları... polise yazılmış mektuplar...

15 kitap yayınlayan başarılı bir pozitivistin intiharının ardındaki bütün ipuçları... Arkadaşının kaleminden...

Ahmet Mithat'ın bu kitabı da (tıpkı son romanı Jön Türk gibi) 100 yıla yakın bir süre Oğlak Yayınları'nı bekledi.

Beşir Fuad / Anı - Biyografi

BEŞİR FUAD

Ahmet Mithat Efendi

Çevrimyazı:
N. Ahmet Özalp

O Ğ L A K / EDEBİYAT / ANI - BİYOGRAFİ

Beşir Fuad / Anı - Biyografi

© Oğlak Yayıncılık ve Reklamcılık Ltd. Şti., 1996
Bu çalışmanın bütün hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntıların dışında yayımcının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Kitap ve genel tasarım: Serdar Benli
Kapak tasarımı: Işıl Döneray
Dizgi düzeni: Fenice light 10.5 / 16 pt.
Ofset hazırlık: Oğlak Yayınları
Baskı: Şefik Matbaası, Tel: 652 63 36

Oğlak Yayıncılık ve Reklamcılık Ltd. Şti.
Genel Yönetim: Senay Haznedaroğlu
Yayın Yönetmeni: Raşit Çavaş
Meşrutiyet Caddesi, Kıblelizade Sokak 1 Tepe Han D:6
Şişhane-İstanbul Tel: 251 71 08-09, Faks: 293 65 50

Birinci baskı: Nisan 1996
ISBN 975 - 329 - 078 - 0

İçindekiler

Mukaddime *9*
Beşir Fuad'ı Nasıl Tanıdım *11*
Beşir Fuad Nasıl Bir Adamdı? *17*
Sûret-i İntihar *27*
Bana Yazdığı Mektup *35*
Muahezat *47*
Materyalizmin Reddiyle İntihar
Hakkında Muhakeme *67*
Bu Fâciadan Alınacak İbret *75*

MUKADDİME

Beşir Fuad'ın ibret-bahş-ı cihan olacak felaket-i fâciası -hakkındaki muhabbet-i fevkalâdem hasebiyle- damarlarımda kanımı dondurarak vücudumu buzlar içinde bırakmış ve bu hâl kırksekiz saat kadar devam eylemişti. Bir de bana hitaben yazarak zabıta eline geçmiş olmasından dolayı vusûlü teehhür etmiş bulunan mektubu gelip de okuyunca, vücudumu birdenbire bir ateş istila eyledi. Hüngür hüngür ağlamaya başladım. Bu ağlayış bir nimet oldu. Zira üzerimdeki fenalık kalktı.

Mektubun ikinci defa kıraatinde ve gazete için tertib olunan nüshasını tashih etmek üzere üçüncü defa olarak mütalaada büka'nın tekerrürü hakikaten bir ilâc-ı âcil-âsa beni rahatlandırdı. O bedbaht için yazacağım şeyleri derhal yazmaya teşebbüs eyledim. Zira, ilk tutukluğum buna külliyen mâni olup sonraki hâlim dahi eğerki pek muvâfık addolunamamak mümkün ise de, tahassüsâtım bil-külliye mübeddel-i sükûn olduktan sonra, yazacağım şeyler belki bil-nisbe ruhsuz kalırlar diye, şu istidad-ı mahsusumun güzerânını bir zıyâ' addeyledim.

Bu makalede evvela Beşir Fuad'ı nasıl tanıdığımı ve sâniyen, onun nasıl bir adam olduğunu ve sâlisen, sûret-i intiharını ve râbian, bana yazdığı mektubuyla mekâtib-i sâiresini ve hâmisen kendi aleyhindeki muahezâtımı ve sâdisen materyalizmin reddiyle intihar hakkında bazı muhakemâtımı sâbian, bu fâciadan alınacak ibreti dermiyan edeceğim. Hem bunları o kadar dosdoğru yazacağım ki, zerre kadar mübalağayı bile hakikâte karşı küfrân addedeceğim.

1

BEŞİR FUAD'I NASIL TANIDIM

Bundan üç sene kadar mukaddem birçok erbab-ı istidad "Afak", "Şems", "Güneş" gibi birtakım isimlerle mevkut, gayri mevkut risaleler çıkarıyorlardı. Böyle gayret-kârların yazdıkları şeyler nâkıs bile olsalar, beğenmek ve kendilerini teşviken medh etmek mûtâdım olduğundan, bunların cümlesini Tercüman-ı Hakikat'te alkışlıyor ve devam-ı hüsn-i hizmetleri için teşvik eyliyordum. Ama teşvikim yalnız kalemce idi. Hepsinin diyemezsem de, pek çoğunun yüzünü görmemiş ve şahsını tanımamış bir hâlde idim.

Bunlar meyanında bir "Beşir Fuad" imzası görüyordum ki, makalât-ı fennîyesi hakikaten bir vukûf-ı kâmil üzerine yazılıyordu. İsmine nazaran kendisini ya Suriyeli, ya Iraklı bir Arapzâde olmak üzere tevehhüm eyliyordum. Bu gençlerin en çoğu mektepli oldukları cihetle, bu zâtı mekteb-i tıbbiye talebesindendir zanneyliyordum.

Makalâtını okudukça, hakkındaki takdirâtım arttı. Görüştüğüm bazı kimselere şu çocukla görüşmek arzusunda olduğumu anlattım.

Aradan biraz zaman geçti. Birgün, Tercüman-ı Hakikat gazetehânesinde kendi makamımda iken, kapı açık olduğu hâlde, parmaklarının tersiyle bir zâbit tarafından kapıma "Tak! Tak! Tak!" vurulduğunu hissettim. Bu takırtının duhûl için istizan olduğunu anlayarak mezuniyet-i matlubeyi dahi ber-vech-i mûtâd Fransızca "Antré!" diye verdim.

Gayet yakışıklı bir asker içeriye girdi. Pek serbest ve mütebessim bir tavırla yanıma sokulup elini uzattı. Alafranga el ele tutuşacak zannıyla elimi uzattım. Elimi tutup öpmeye davrandı. Tevazuan imtina etmek istedimse de, kahraman çocuk öyle bir kuvvet ile elimi ağzına götürdü ki, ben de pek kuvvetsiz bir adam olmadığım hâlde, men'ine muktedir olamadım.

"Bendenizi muarefeniz ile şeref-yâb etmek arzusunda bulunduğunuzu tebşir eylediler de onun için bu cesareti aldım." yollu bir mukaddime ile Beşir Fuad denilen zât kendisi olduğunu söyledi. Ben bu nam altında mekteb-i tıbbiyeli, nahifü'l-bünye, gendüm-gûn bir Arap çocuğu göreceğimi tevehhüm edip dururken, vehmimdeki galatın tahakkuku üzerine şaşırdım kaldım. Maa-hazâ karşımdaki çehre o kadar güzel, o kadar sevimli ki, intizarımın hilafı zuhur etmesi beni derhal memnun etti. Musâhabeye başladık.

Ömrünün son saatinde bana "üstad" diye hitap eden Beşir Fuad, şu ilk mülâkatta dahi beni bu ünvan ile müşerref eyledi. Tevazuan değil, hakikaten kendi tarafından bu ünvana layık olmadığımı söyledim. Adem-i liyakatin birçok esbabı olup eğer ki gençlerin bir haylisi tarafından şöyle bir ünvana

az-çok nâiliyetim muhikk ise de, kendisine bir harf talim etmemiş olduğum gibi, sözün doğrusu, birçok fenlerce müstahzarâtını âdeta kendimden âli bulduğum ve sinnini de akran olmasa bile, gayeti küçük birader derecesinde gördüğüm bir zâtın yalnız şeref-i muarafe ve refakati dahi kendim için bahtiyarlık olacağını bir lisan-ı münasiple anlattım.

Mütevazıâne birçok protestolardan sonra, şu yolda bir söz söyledi:

-Üstadlık yalnız tedris ve talim ile olmaz. Onun birçok türlüsü olur. Birisi dahi, beni âlem-i matbuâta duhûl hususundaki teşvikinizdir. "Binbaşıyı Davet" diye bir muzhike tercüme eylemiştim. Kitapçının birisine terkeyledim. Basılıp meydana çıktığı zaman, acaba nasıl telakki olunacak diye havf ve endişe üzereydim. Siz, Tercüman-ı Hakikat'te bu naçiz eseri takdir buyurdunuz. Şundan bundan işittiğime göre sûret-i tercümemi şifâhen dahi birtakım zevât yanında takdir buyurmuşsunuz. Bu takdirâtınız bana cür'et verip ufak tefek makalât-ı fennîye yazmaya başladım. Neşriyât âleminde kendime refik addedebileceğim bazı zevâtla birleştim. Tercüman'da her takdirinizi gördükçe şevkim, cesaretim artmaktadır. Birkaç defa gelip kendi kendimi size takdim etmeyi arzuladıysam da, cesaret edemedim. Nihayet, bu arzunun sizde de bulunduğunu bazı rüfekâdan haber alınca, geldim.

Bu mukaddime ile başlanılan söz haylice uzandı. Güzel yüzlü Fuad, bu meziyetine zamimeten bir de güzel sözlü olduğundan, ben söylemekten ziyade onu dinlemekten mütelezziz oluyordum.

Söylediği sözlerin hülasası, hep neşriyât hususundaki heveslerine, tasavvurlarına dair olup böyle yeni başlayanlarda pekçok tasmimât bulunmak zaruri olacağı gibi, bu tasmimât-ı heves-kârânenin ilcasıyla fikirce ifratât ve gayrice mübalağât dahi bulunmak tabiidir. Binaenaleyh, nevbet-i kelâm bana intikal eyledikte, kendisinin dahi mucib-i irşadı olmak üzere vuku-ı iltimasına mebni, bazı nasihatler vermeye başladım. Nasihatlerim, asrımızın ihtiyacı mülahazât ve mütalaâttan ziyade vukûf ve malumata ait olduğundan, birçok intikadât ve mücadelât ile kalem yormaya bedel, hikmet ve menfaat-i İslâmiye ve Osmaniyemize muvafık gelecek malumâtı yazmaya ve hiçbir şeyde gençliğin ve heves-kârlığın cümle-i icabâtından olan ifrat ve şiddete kapılmamaya ve kârileri hem eğlendirip hem müstefid etmeye vesaireye dairdiler. Yani Beşir Fuad'da vatanına, milletine en büyük hizmetler edebilecek bir muharrir olmak mahiyetini görmekle beraber, Avrupa'nın hikmet-i cedide namıyle şerait-i maişet-i beşeriyeye tatbiki buraca değil, Avrupa'ca bile kâbil olamayan "materyalizm" mesleğine bir inhimak gördüğümden, cümle-i meziyyâtı içinden bu inhimakını selb için neler söylemek lazımsa, cümlesini söyledim. Hatta bahsi siyasiyâta da intikal ettirdim. Çünkü bence hizmet-i hakikiye-i kalemiye, gençlerin urûkundaki kanı beyhude yere galeyana getirecek vatanperverâne şeylerden ziyade, gençlerin efkârını malumat-ı metine ile terbiye ve ikmâl eyleyecek şeylerde olup bir genç, o yolda terbiye edildikten sonra en ciddi ve hakiki vatanperverliği kendi kendisine iktisap eder. Dünyanın gayretkeşi, vatanının âşıkı, milletinin minnettarı,

devletinin hizmetkârı bir adam olup vücudundan devlet ve millet bi-hakkın istifade eyler.

Beşir Fuad, benim bu sözlerimi bir dikkat-i mahsusa ile dinledi. Ne dereceye kadar kabul eylediğini o zaman hükmetmek kâbil olamadıysa da, şimdiden haber vereyim ki, sonraları vukū' mülâkâtımda efkârını daha ziyade tasrih ederek siyasiyâtça kendisinde şâyân-ı tashih hiçbir fikr-i müşevveş olmadığını ve belindeki kılıcı padişahın işaret eylediği tarafa saldırmaya her an hazır ve âmâde bir asker bulunduğunu ve elindeki kalemi dahi, maarifçe ihtiyacı ber-kemâl bulunan şu milletin menafi-i sahihasında istihdamdan başka bir emeli bulunmadığını temin ile beni de müsterih eyledi. Hatta Avrupa'ca birtakım bâtıl ve muzır fikirler ile âlemi rahatsız eden esafilin bilhassa aleyhinde bulunduğunu kimsede şüphe bırakmayacak sûrette gösterip yalnız kendi efkâr-ı hikemiyesi "materyalizm", yani maddiyâttan başka hiçbir şey tanımamaktan ibaret idiğini anlattı ki, bu esas-ı hikmetinde olan hataları kendisine kabul ettirmek için serdeylediğim berâhini red hususunda teeddüb etmekle beraber, yine sözlerimi kabul edemediğini görürdüm.

Beşir Fuad ile sûret-i vukuunu şöyle muhtasaran hikâye eylediğim muarefe, vakıa pek ciddi bir muarefe oldu. Ancak iki seneden ziyade ve üç seneye karib devam eden muarefemizde öyle "yalnız içtiğimiz su ayrı gider" denecek bir ihtisas ve muâneset hasıl olmadı. Birlikte geçirdiğimiz akşamları saymak lazım gelse, sekize ona bâliğ olmaz. Gazetehânemize devamı sıkça idiyse de, benim oraya devamım vakitli vakitsiz

ve seyrekçe olduğundan, mülâkatlarımız tesadüfî olarak vukua gelirdi. Ama her defa mülâkâtımızda fünuna, edebiyata, hikemiyâta dair birçok mübahasâta girişerek yazdığı ve yazacağı şeyler hakkında sözü o kadar uzâtırdı ki, bu mübahasâtın birer zabıtnâmesi tutulsaydı gayet tuhaf, müfid ve mühim birer muhâdarât şeklini alabilirdi.

Beşir Fuad'ın bir hayli asârı meydana çıktı. Pekçok kimseler zannederler ki, bu eserlerde benim de kendisine muavenet-i fikriyem olmuştur. Bu bir hatadır. Beşir Fuad'ın bir âdeti vardı ki, yazdığı şeyleri kimseye göstermezdi. Asârını gerek yazmazdan evvel ve gerek yazıp da tertibe verdikten sonra ona dair, beğendiği adamlarla birçok mübahasâtta bulunarak taharri-i efkâr ederse de, hiçbirisine ittiba eylemezdi. Hatta bazı kereler bundan dolayı biçare Fuad'ın taazzumuna, tekebbürüne bile hüküm verilmiştir. Binaen-alâ-zalik, bana yazdığı mektupta dahi söylemiş olduğu vecihle Beşir Fuad, ne birşeye tamaen, ne bir kimseden havfen ve ne de bir kimseye hürmeten efkârının bir zerresini bile tahvil ve feda etmemiş bir adamdır.

Bu çocuğu pek sevdiğim hâlde "yalnız içtiğimiz su ayrı gider" derecesinde ihtisas peyda edememiş olmaklığıma sebep, kendi sûret-i maişeti idi ki, bu dahi kariben yeri geldiği zaman zikrolunacaktır.

2
BEŞİR FUAD NASIL BİR ADAMDI?

Beşir Fuad uzuna karib orta boylu, tıknaz vücutlu, gayet mütenasib endamlı, kaviyyü'l-bünye bir babayiğit olup beyaz-pembe bir çehre üzerine siyah ve gümrah bir çift kaş ile kumral bıyıkları cemâlinin ziynet-i esasiyesi olduğu gibi mütenasib ağzı ve burnu ve yumru çenesi ve gayet güzel dişleri, her görenin nazar-ı muhabbetini celbettirecek bir cemâl-i merdâne teşkil ederdi. Hele gözlerinden saçılan zekâ nurları, ilk nazarda kendisinin gayet seriü'l-intikal bir genç olduğunu tanıttırırdı.

Ahlâk cihetine gelince: Tavrı gayet cerbezeli, mübâhasesi epeyce gürültülü, muhâvereyi pek sever, münâzırından ziyade kendisi söyler, ikna için lüzumundan fazla delâil iradına, izahât itasına girişirse de hîn-i mübâhasede asla kendisini hiddet ve gazaba mağlup etmez, karşısındaki münâzırı kat'an gücendirecek bir şemme-i istihfafda bile bulunmaz, en şiddetli mübâhaselerde çehresi yine mütebessim bir zâttı. Yiğitlik, kahramanlık davasındaydı. Fakat yiğitlik, kahramanlık ile edepsizlik arasını pek güzel fark etmiş olduğundan, cesaret ve

şecaatini umur-ı hasisede bile göstermek için şuna buna tasallutu ve kuvve-i bāzusuna müracaatı asla görülmemiştir.

Kendisinden büyük olanlara nasıl mütevazıāne hürmetler ederse, kendisinden küçük olanlara dahi öyle halīmāne himayeler ederek şu kadar ki, büyüklerine karşı da, küçüklerine karşı da efkārındaki istiklali asla ihlal etmez, her hususta sözünün en doğrusunu, hem de gayet latif olarak söylemekten çekinmezdi.

Gönlü ganî, hırstan ārî bir adam olup sehavetini Hātem'ler derecesine vardırmış denilse pek de mübalağaya hamlolunamaz. Zira Beşir Fuad'ca asıl maksat, görüştüğü zātın gönlünü yapmak olup bunun mevkufün-aleyhi ne olacağını düşünmeye bile tenezzül etmezdi. "Tenezzül etmem" sözü dahi

vird-i zebanı olup hakikaten efkārınca şāyān-ı istihsan olmayan şeylerin hiç birisine tenezzül etmez idiyse de, dil-azarāne kibir ve taazzum, benī nev'ini istihkar, acezeye tahakküm gibi şeyler dahi Beşir Fuad'ın efkārınca şāyān-ı istihsan mevaddan olmadıklarından bunları da irtikaba tenezzül eylemezdi. Çehresi latif, mütebessim, cenabı āli, her hāli mütevazıāne, şen, şuh-meşreb, laubalī bir babayiğitti.

Āhiren vuku-ı intiharında sinnini otuziki tahmin ettiler. Otuz diyenler dahi oldu. Fakat bencesi otuzdörtlük, otuzbeşlikti. Hurşit Paşazāde olduğunu işittimse de, ailesi ahvāline dair malumātım olmadığı gibi tercüme-i hāline dahi tamamiyle vukūfum yoktur.

İlk mektebi Fatih Rüşdiye Mektebi olduğu, bazı sınıfdaşları tarafından mesmuum olup ailesiyle Suriye'de bulun-

duğu zaman Cizvitler Mektebi'nde tahsil ederek badehu Mekteb-i Bahriye-i Şahâne'de ikmal-i tahsil eylemiş ve cennet-mekân Sultan Abdulaziz Han aleyhi'r-rahme ve'l-gufran hazretlerinin yaverliği hizmetiyle mübtehic olarak Sırbistan muharebâtının kâffesinde bulunduğu gibi, Rusya muharebesinde dahi Rusçuk mevkiinde dirayet ve malumât-ı askerîyesine mebni erkânlık hizmetlerinde bulunmuş. Kendisini tanıyanlar, muharebâtta fevkalhad cesaret ve maharet gösterdiğini söylerler. Hatta bir aralık, General Todleben'in nezdine parlamenter, yani mükaleme memuriyetiyle gönderildikte, cerbeze-i askeriyesine Rusların dahi hayran kaldıklarını, Rus rical-i resmiyesinden bir zât, daha geçenlerde Beşir Fuad'la görüştükleri sırada bana hususî ve hafî sûrette itiraf eylemiştir.

Evvelce dahi dediğim vecihle, kendisiyle görüştüğüm zaman kolağası rütbesinde bir askerdi. Muahharen evkâtını neşriyâta hasr için tebdil-i meslek dâiyesine düştüğünde, bu dâiyeden feragat etmesi ve uhdesindeki şeref-i askerîyi muhafaza eylemesi için pek çok çalıştım. Pek çok sözler söyledim. Kâr etmedi. "Devletimin her ne zaman muharebesi olursa, gönüllü yazılarak ifa-yı vezâif-i askerîye imkânı eldedir. Şimdiki hâl-i sulh ve müsalemette kılıcımla değil, kalemimle hizmet edeceğim. Asker kalırsam, emir altında bulunmaya mecburum. Neşriyât için ise insanın başlı başına kalması lazımdır." yollu iknaatla istifasını Bab-ı Valâ-yı Ser-askerîye vermiş ve kılıcını dahi çiviye asarak eline kalemi almıştır.

Kendisi, asâr-ı münteşiresinde görüldüğü kadar, lisan-ı

mâderzâdına vâkıf olup bundan mâdâ Fransızca, Almanca ve İngilizce'yi pek güzel bilirdi. Alman ve İngiliz lisanlarına vukûfum olmadığı hasebiyle o lisanlardaki derecesini bi-hakkın temyiz ve takdir edemezsem de, Fransızca'sı emsalimiz meyanında cümlemize fâikti. Tekellüm eylediği zaman, iltizam edecek olsa, Fransız'lar bile Fransız olmadığını anlayamazlar diyebilirim. Fransızca'dan Türkçe'ye tercüme derecesinde bir iktidar değil, Fransızca yazmaya dahi iktidarı vardı. Hem öyle bir yazmak ki, olur olmaz tahsil görmüş bir Fransız'a da müyesser değildir.

Ulûm-i riyaziyesi yolunda olup ulûm-i tıbbiyeye ve bilhassa fizyoloji ve psikoloji fenlerine intisabı vardı. Ulûm u sanayi-i askerîye asıl mensup olduğu şeyler olup, bunları bir mekteb-i harbiyede tahsil olunabilecek derecenin kat kat fevkinde olan dereceye dahi mütalaât ve tetebbuât-ı mütemadiyesiyle isâl eylemişti. Usûl-i muhakemâtta kendi kendisine öyle bir behresi vardı ki, birkaç muhakemâtında hasmının avukatı Fransızca olarak serd-i meram etmekle, Beşir Fuad dahi o lisanda muhakemeye girişip avukatlığın Osmanlıca'sında değil, Frenkçe'sinde dahi behresiyle cümlenin tahsinini kazanmıştır.

Edebiyat-ı ecnebiye ile de iştigali vardı. Vâkıf olduğu lisanlar Avrupa'nın üç elsine-i esasiye-i edebiyesi olarak bu lisanların mâbihi'l-iftiharı olan üdebâsı asârını külliyet üzere okumuş ve ba-husus her okuduğunu bellemiş. Hikemiyâtla da iştigali vardıysa da, mucib-i helâki olan bu hikemiyâttan yalnız materyalizm hikmet-i cedidesini tercih ederek onunla iştigal edip şu iştigalini itmam için felsefeyi üssü'l-esasından

tetkike girişmemiştir. Girişseydi, materyalizmdeki butlân-ı âşikâreyi elbette görüp onu ayn-ı hakikat olmak üzere kabul etmez ve seyyiesine dahi uğramazdı. Bana yazdığı mektubu okuyanlar ve fakat bunlar meyanında felsefeye vâkıf olanlar, Fuad'ın felsefedeki noksanını ap-âşikâre görürler. Hoş ben dahi yeri gelince göstereceğim ya.

Elhasıl Fuad, maarif-i şarkiye bir de tarihten mâdâ maarif-i garbiyece bir canlı ansiklopedi ıtlakına şâyân adamdı. Malumâtı sinnine nisbet edilecek olursa, zamanının bir dakikasını boş geçirmemiş olduğuna kanaat iktiza eder. Hânesi gazetehânemize pek yakın olmakla beraber hiç evine gitmemiş isem de kariben metrukâtında görüleceği üzere gayet iyi intihap olunmuş mükemmel bir kütüphânesi varmış. Fuad ise, bildiği lisanları öyle dört satırı kekeleyerek okur ve ba-husus yanlış okur ve daha fenası büsbütün yanlış anlar bazı üdebâmız gibi değil, yine o lisan erbabı, hem de mütefenninleri gibi bildiğinden tetebbu ve tetkik edeceği mesâilin akşam külliyen cahili bulunsa, yarın a'lem-i ulemâsı olmak Fuad'm elindeydi.

Şu tavsifâtımı Fuad'ı nasıl tanıdıysam, öyle yazıyorum. Bununla beraber Beşir Fuad'ı varabileceği mertebe-i mükemmeliyet ve mütemmemiyete varmış, derece-i kat'iyesini tayin etmiş bir adam diye telâkki etmeyiniz.

Beşir Fuad, kemâlât-ı beşeriyenin öyle bir derece-i âlü'lâline varmaya namzet idi ki, gördüğümüz derecesi o mütemmemiyet ve mükemmeliyetin henüz ancak mebâdisi addolunabilirdi. İslâmiyet ve Osmaniyetimiz şânlarına nazaran asıl

muhtacı olduğumuz tahsil programları henüz ihtiyacımız nisbetinde mükemmelen tanzim olunmuş bulunmadıklarından, maarif-i şarkiyemizi tahsil edenlerin maarif-i garbiyeden ve bunları tahsil edenlerin maarif-i şarkiyeden mahrumiyetleri dâimâ nazar-ı teessüf ve tahassürle gördüğümüz birşeydir. Bu beliyyenin asıl derece-i müdhişesi gayet parlak olan iki misale tatbik ile taayyün eder ki, onların dahi birisi Naci, diğeri Beşir Fuad'tır. Her kim, her ne derse desin, elyevm hilafını iddia edenler dahi hakikati gördükleri zaman, elbette itiraf edecekleri üzere Naci, maarif-i şarkiye meydanının şehsüvar-ı yegânesi ise, Beşir Fuad dahi maarif-i garbiye meydanının öyle bir şehsüvarı olmasıyla, Naci'ye maarif-i garbiye ile de iştigali nasıl tavsiye ve icbardan hâlî kalmamış isem, Beşir Fuad'a dahi maarif-i şarkiye ile iştigal tavsiyesini öylece icbar derecesine vardırırdım. Biçare çocuk, tavsiyemi kabul dahi ederdi. Ne faide ki, artık neşriyât âlemine girmiş ve hem de birkaç hatvede o âlemin ta orta yerine kadar varıvermiş olduğundan, neşriyât-ı mütetabiası için tetebbuat-ı yevmiyeden maarif-i şarkiye ile iştigal için pek az zaman ihtilas edebilirdi.

İmdi, Beşir Fuad'ın yukarıda zikreylediğim kemâlâtına mukâbil bir de nakâyisini tetkik lazım gelirse denilir ki, Beşir Fuad Arabî'yi, Farisî'yi yalnız bir Fatih Rüşdiyesi'nde görülebilecek kadar görmüş; hadis ve tefsir ve kelâm ve tasavvuf gibi şeylerle hiç iştigal etmemiş ve hatta bana kendisinin itiraf eylediği üzere Kur'an-ı azimü'ş-şânı Fransızca tercümesinde ve bizce tefsir demek olacak intikadât-ı Kur'aniyeyi Avrupa li-

sanlarında görmüş ve kezalik bir mübâhasesinde kendi kalemiyle yazarak itiraf ettiğine göre, bazı hükemâ-yı İslamiye'nin hülasa-i mesâlikine de elsine-i garbiyeye olan tercümelerinden vukûf peyda eylemiş olmasıyla, Müslüman ve Osmanlı olan bir adam için bunların ne yaman noksanlardan addolunacağı muhtac-ı tafsil ve tatvil olamaz. Bazı üdebâ, bir kitabının kabına nakleylediği bir beyti vezinsiz ve yanlış olarak nakleylediğini makam-ı serzenişte irad eylemişlerdir. Hakları da vardır. Bu misillu hatalar nesirlerinde dahi nadir değildiler. Ancak Beşir Fuad'ın elsine ve maarif-i garbiyedeki behresi öyle bir vezinsiz beyte, birkaç yanlış nesre feda olunuvereceğini hükmetmek için insanın maarif-i garbiyeden bil-külliye mahrum bulunmasından başka hiçbir özrü olamaz.

Beşir Fuad'daki iktidarı görmeli ki, bir beyti vezinsiz nakletmesinden dolayı duçar olduğu serzenişler üzerine birkaç gün usûl-i şi'r-i Osmaniyi tetebbu ederek vezinli kafiyeli bir hayli beyitleri kendisi nazmetmek derecesine varmıştır. Çünkü, şâir olmak -yine şuarânın itikatlarına göre- vezin ve kafiye düzmekten ibaret ise, şâiriyetin bu derecesi Beşir Fuad için hakikaten dört beş günlük bir tetebbua ihtiyaç gösterecek şeylerden ibaret kalır.

Beşir Fuad'ı neşreylediği asârından tanıyamazsınız. Bu zât, öyle bir nihal-i marifet idi ki, maarif-i garbiyeyi henüz bize olan ecnebiliği hasebiyle "yabanî" addedecek olursak, marif-i şarkiyemiz aşısı yeni urulmuş idi. Meydana koyduğu eserler, henüz çend senelik aşılı bir fidanın yetiştirebileceği tek tük meyvelerden ibaretti. Ah! Sarsar-ı intihar, o biçare ni-

hali kemâlini bulamadan kurutmuş olmasaydı, ondan ol kadar semerât-ı maarif iktitaf olunacaktı ki, cihan şirin-mezak olacaktı. Ne faide ki, bir hikmet-i bâtıla o biçarenin zekâsını zehirleyerek milletine en büyük hizmet-i ilmiye ile iftihar edenlerin en ser-firazı olmak şerefinden o biçareyi mahrum bırakmıştır. Bedbahtlığın derecesine bakınız ki, bu şerefe nâiliyet hevesi de kendisinde vardı. Hatta kariben görüleceği üzere, son günü dahi bu hevesin derecesini takdire medar olacaktır.

Beşir Fuad'ın sefahate münhemik bir şık olduğunu iddia edenler vardır. Bedbaht çocuk! Kendisi dahi kendisini öyle zannedermiş. Bana yazdığı mektupta dahi bu yolda idare-i kelam etmiş. İhtimal ki, beni de o efkârda bulunanlardan zannetmiş de efkârımı redde hâcet görmediği için böyle yazmış.

Biçarenin bana hürmet-i mahsusası vardı. İhtimal ki, böyle yazması dahi o hürmet-i mahsusası muktezasından olmalıdır. Fakat Beşir Fuad, zannolunduğu ve kendi zanneylediği kadar sefih değildi. Sefahat süsten mi ibarettir? Asker iken, gayet nazif giyinirdi. Hatta birkaç defa askerce, kahramanca olan süsünü pek beğendiğimden bahseylemiştim de, asker için nezafet ve süs ve çalım cümle-i levazımdan olduğunu ve çulpalık askerliğe hiç yakışmayacağını söylemişti. Tebdil-i meslek ettikten sonra Beşir Fuad'ı lekeli palto, epeyce kirli gömlek, kalıpsız fes ve boyunbağısız, yani perişânca bir hâl ile defaatle gördüm. Hoş süs denilen şey insanın insaniyetini ikmal edemeyeceği gibi, fıkdanı dahi tenzil ve tenkis eylemez ya! Fakat bence sabit ve muhakkaktır ki, Beşir Fuad askerken süsünü askerlik şerefinin muhafazası için yapardı. Sivil olduktan

sonra süsü istediği zaman yapar ve istemediği zaman yapmaz oldu. Sözün daha doğrusunu ister misiniz? Fuad gibi bir adama süs olsa da olur, olmasa da! Öyle insan güzeli bir kahraman süslü de olsa güzeldir, olmasa da!

Bu adamın bazan eğlence mahallerine devamı, dostları için câlib-i nazar-ı dikkat ve ehemmiyet oldu. Bu dikkatte bulunanların birisi dahi ben oldum. O yoldaki ahvalini sûret-i mahsusada tahkik ettim ve ettirdim. Vakıa sûret-i maişet-i sefihânesini müstahsen görmedim ise de şâyân-ı muaheze ve şâyeste-i tekdir dahi bulmadım. Birkaç nasihat edecek oldum. Söylediğim sözlerin daha âlâsını o bana söyledi. Hükmettim ki, bu adam çocukluk ve câhillik hâlinde bulunmuyor, tarik-i maişetini bir vukûf-ı mahsus ile kendisi tayin etmiştir. Böyle bir adamın elbet bir gün olup da tashih-i reftâr edeceğine kandım.

Zaten nasıl muahaze edeyim? Zamanımızca ahvâl-i umumiyemiz, cihet cihet şâyeste-i takdir ve tahsin olup da içimizde bir Beşir Fuad'cık mı var ki bazı mertebe-i hoş-güzeranisi gözlere batsın? Beşir Fuad, "vur patlasın çal oynasın" âlemlerinde yaşıyormuş!... Bu mübalağa! Ben hiçbir vakitte Beşir Fuad'ı sarhoş görmedim. Hiç bir kimsenin Beşir Fuad'tan incindiğini işitmedim. Kat'iyyen hükmederim ki, Beşir Fuad, hiç bir hâl ve hareketle zabıtanın nazar-ı dikkatini bile celbetmiş değildir. Otuzluk, otuzdörtlük bir babayiğit olarak cebindeki parasını herkes indindeki haysiyet ve itibarını erkeklikçe kâffe-i meziyyâtını Beşir Fuad hakikaten hüsn-i istimal şartıyla biraz hovardalıkta bulunmuştur. Vekarı, namusu zerre

kadar şüphe götürmeyen bir adamın, nasıl bir vicdan sahibi olduğuna dikkat buyurulsun ki, hovardalık tarikini envâ-ı şenâyi' ve rezâili meslek ittihaz edenler, bu su-i hâllerinden vicdanca müteellim bile olmadıkları hâlde, o biçare çocuğun son teellümü, mucib-i intiharı olmuştur. Beşir Fuad kadar kâmilâne hareket eden bir adama, o kadarcık bir yaşayış çok mu görülür? Ayıp mı sayılır? Pek âlâ! Öyleyse, zavallı çocuk, işte o ayıbını kendi kanıyla yıkamıştır. Artık bundan sonra, maişetinden dolayı, Beşir Fuad'a seng-endaz-ı itiraz olmak, affı kâbil olmayacak bir zulümdür.

Ömrünün en mühim zamanı demek olan şu zaman hakkında şimdiden bu sûretle muhakemâta girişmekliğimiz, belki na-beca görülebilir. Zira bana yazdığı mektupta, kendisi dahi, işin bu cihetlerini muhakemeye girizgâh olabilecek şeylerden bahsetmiştir. Fakat, Beşir Fuad'ın nasıl bir adam olduğunu tanıtmak mebhasinde, şu kadarcık olsun bir söz söylemek, bence lazımdı. Yine o kadarcığını söyledim. Bakiyesini yerine tehir eyledim.

3
SÛRET-İ İNTİHAR

Pek çok müntehirlerin sûret-i intiharları okunmuştur. Fakat Beşir Fuad kadar metanetle bu felaket-i müdhişeyi kendi başına ika etmiş bir kimse görülmemiş ve işitilmemiştir.

İntiharı mâh-ı kânûn-ı sâninin yirmibeşinci gündüzüne -ki pazardır- müntehi olacak gecede vukua gelmiştir. Bundan üç gün evvel, yani çarşamba günü akşamısı, karındaşım Cevdet'in hânesine gelip, fakat Cevdet gayet yorgun ve rahatsız olarak yatağına girmiş bulunduğu cihetle, kayınbiraderi İbrahim Efendi ile görüşmüşler. İbrahim Efendi'nin ifadesine göre hâl ve şânında ye'se, kedere, intihara falana delâlet edebilecek hiçbir emare görülmemekteymiş.

Cuma günü akşama kadar Tercüman-ı Hakikat matbaasında bulunmuş. Her zamanki gibi, gayet şen bir hâlde olup, hatta yeğenimiz Mustafa Refik'in "Tetebbu-ı Tabiat" nam Fransızca eserden bil-tercüme, "Büyük dayım beni derslerimin haricinde iştigalden men eyledi. Hevesimi yenemeyerek ondan gizlice şunu tercüme eyledim. Tashih buyurunuz." diye

maz. Zira Beşir Fuad'ın intihar hususunda gösterdiği metanet, o gece dahi, mektupları böyle her zamanki sûret-i iş'arından hiç farkı olamayacak sûrette yazabilmesine kâfi olacak derecede olduğu, en muhakkak bir şeydir.

"Kokain" denilen mübtil-i his eczayı, tahte'l-cild şırınga etmek için istimal eylediği âleti, evvelce Beyoğlu'nda Beşir Fuad'm elinde görmüşler diye bir rivayet vardır. Hatta görenler, bunu ne yapacağını sual eylediklerinde, "Kokainin derece-i ibtal-i hissini tecrübe için aldım. Bir kediye şırınga ettim. O mahalli dağladım. Kedinin hiç ağrı ve acı hissetmediğini gördüm" demiş olduğu dahi cümle-i rivayâttandır.

Bu âlet ile ameliyat-ı iptaliyeyi, bilekleri ve kolları ve gerdanı üzerinde icra ederek badehu, bir ustura ile buralardaki damarları kesmiş. Ölümün sûret-i vürûdunu kaleme almak için, önüne bir kâğıt ve eline bir kalem almış. Bu kâğıt üzerine -aşağıda aynen görüleceği vechile- bazı kelimeler yazmışsa da, mektupları gibi düzgün olmayıp, kudreti kalmayan bir destin yazabileceği sûrette, kâğıdın şurasına burasına perakende, perişan yazarmış. Kâğıt dahi kanla mülemma olmuş.

Kütüphânede iştigali uzayarak şayet kahve gibi, sigara gibi birşeye ihtiyacı varsa, anlamak üzere baldızı hanım aşağıya inmiş. İçeriye girip o hâlini görürse fenalık olur diye, Beşir Fuad, baldızına yazı ile meşgul olduğundan ve hiçbir şey istemediğinden bahsederek kadının duhûlüne hâcet göstermeksizin iadesine muvaffak olmuş.

Tamam üzerine bayginlık gelmeye başlayınca, feryad ü figan eylediği bazı gazetelerde yazılmışsa da doğru değildir.

sine vermek üzere bir mektup vermiş. Hamal, "Beyefendi! Eğer mektup müstacel ise serian bir adamla Mihran Efendinin hânesine isâl edeyim." dedikte, "Hayır, hayır! O kadar müstacel değil! Yarın vermeniz daha iyidir." demiş. Bu adamın dahi rivayetine göre, Beşir Fuad'ın hâl ve şânından Beşir Fuad'ın bir niyet-i müdhişede bulunduğu asla anlaşılamazmış.

O akşam hânesinde her zamanki hâlinden başka hiçbir hâl-i fevkalâdesi görülmemiş. Uyku zamanı geldikte, hâne halkı yataklarına çekildikleri hâlde Beşir Fuad kütüphânesinde kalmış ki, çalışacağı geceler hep böyle, herkes çekildikten sonra yalnızca çalıştığından, bu hâli dahi câlib-i nazar-ı dikkat olmamış.

Ertesi sabah zuhur eden mektupları o gece mi yazmış? Yoksa evvelden yazıp tehiyye mi etmiş? Burası cay-i tereddüttür. Öyle bir müdhiş gecede yazılan mektupların her zamanki asâr-ı kalemiyeden mutlaka bir farkı olmak lazım gelirse, mektuplarda hiçbir fark görülmediğine dikkat lazımdır. Beşir Fuad gayet seri yazar, bir yazdığını bir daha okumaz bir adam olduğundan, ekseriya pekçok harfleri, kelimeleri atlar ve birtakım kelimelerin dahi yarısını yazıp yarısını eksik bırakır. Bundan dolayı mürettipler de, musahhihler de defaatle şikâyet etmişlerdir. Bade'l-intihar zuhur eden mektuplarında dahi bu hâl görülmüşse de bunu fevkalâde olmak üzere telakkiye imkân görülemez.

Şu hâle nazaran mektupların daha evvel yazılmış oldukları zannolunabilir. Ancak bu zan, bir hakikat derecesine vara-

evvelce kendisine vermiş olduğu tercümeyi bade'l-tashih Refik'e iade ile birçok dahi mübâhasede bulunmuş. Vakıa Refik'i derslerinin haricinde iştigalden men eylemiştim. Kendisi Mekteb-i Mülkiye'nin bu sene son sınıfı şakirdânından olup gayet çalışkan ve muharrirliğe müstaid ve meyyal ise de bu çalışkanlığı yalnız derslerine sarfederek öyle tercüme ve telif ile israf-ı zaman etmemesini defaatle tembih etmişsem de, haşarı çocuk, tembihin hilafında yine birçok şeyleri tercüme veya tahrir yollu kaleme alarak imzalı imzasız neşreylediği gibi, bu Tetebbu-ı Tabiat makalesini de öyle hırsızlamadan veya kaçakçılık süretinde yazıp Beşir Fuad'a vermiş. Beşir Fuad dahi yalnız iki yerinde tercüme hatasını bularak bundan bir mübâhase kapısı açıp çocuğun zekâ ve behre-i ilmiyesini inbisâta götürmek için birçok mebâhise sevk-i kelâm eylemiş ki, bu mübâhaseyi eden bir Beşir Fuad'ın iki gün sonra intihar edeceğine müstemi'lerden hiç birisi ihtimal veremezlermiş.

Yine bu cuma günü, Tercüman-ı Hakikat gazetehânesine gelmezden evvel, matbaacı Mihran Efendiye gelerek bir lira almış. Lirayı cebine koyduktan sonra, köprü başına doğru giderek badehu avdetle bizim matbaaya doğru yürüdüğünü, yine Mihran görmüş. Bazı vakitler yaptığı gibi, bu defa dahi fesini ensesine doğru eğerek ve geniş ve güzel alnını açarak kemâl ve vekarla yürüdüğüne dikkat eden Mihran, bu yakışıklı adamın şu kurumunu pek beğenmiş.

Cumartesi günü akşama kadar hânesinde ve yatağı içinde bulunarak ta akşam, Mihran'ın hamalını çağırtıp efendi-

Yalnız uşağını çağırmak için seslenerek, uşak geldiği zaman dahi, kanının kâffesi akmak için, elinden tutarak kolunu şiddetle sarsmasını herife emreylemiş. Herif bu müdhiş hâli görünce, velveleye başlayarak kadınlar koşmuşlar. En yakın olan ve kendi ehibbasından bulunan Doktor Nafiz Beyefendi'ye haber yetiştirip, o dahi derhal yetişmişse de iş işten geçmiş. Doktora birkaç lakırdı söyleyerek teslim-i ruh eylemiş.

İşte benim en doğru olmak üzere istihbar eylediğim sûret-i intihar bundan ibarettir. Gazetelerin yazışları meyanında dahi Tarik gazetesinin yazdığı fıkrayı, zabıtadan muktebes olmak hasebiyle bil-tercih ber-vech-i âti aynen derceyliyorum:

"Beşir Fuad Beyin İntiharı"

"Muharririn-i Osmaniye'den Beşir Fuad Bey, evvelki gece, Bab-ı Âli civarında Nallı Mescid mahallesinde vâki hânesinde facialı bir sûrette intihar etmiştir.

Bu babda merci-i resmiyesinden istihsal ettiğimiz malumât-ı mevsukeye nazaran, mûmâ-ileyh, leyle-i mezkûrede, saat üç raddelerinde hânesine gelmiş ve icrasını evvelce kararlaştırmış olduğu madde-i intiharın fiiliyatına başlamıştır.

Kable'l-intihar bazı mahallere ve sûret-i intiharına dair zabıtaya müteaddid varakalar yazıp kütüphânesinin üzerine bırakmış ve badehu "kokain" namındaki "mübtil-i his" cismi, mahlul ile kat' edeceği noktalara vehle-i evvelide şırınga ederek o noktaların hissiyatını mahvettikten sonra, kolundaki "şiryan-ı adud"ı dört yerinden kat'ettiği gibi, "arter karonit"

nam damarı dahi keserek ve kalemi eline alarak, seyelan etmeye başlayan kanın vücuduna bahşetmekte olduğu tesirat ve hissiyat-ı mevtiyeyi tahrir etmiştir ki, Zabtiye Nezaret-i âliyesinde mahfuz olan ve hun-âlud bir hâlde bulunan varakada aynen şu ibarât münderic bulunmuştu:"

-Sūret-i Varaka-

"Ameliyatımı icra ettim, hiçbir ağrı duymadım. Kan aktıkça biraz sızlıyor. Kanım akarken baldızım aşağıya indi. Yazı yazıyorum kapıyı kapadım diyerek geriye savdım. Bereket versin içeri girmedi. Bundan tatlı ölüm tasavvur edemiyorum. Kan aksın diye hiddetle kolumu kaldırdım. Baygınlık gelmeye başladı..."

Müteveffa-yı mûmâ-ileyh, hilâl-i intiharda, son tarihçe-i hayatı olmak üzere şu varakayı yazabildikten sonra, saat sekiz raddelerinde bir hâlet-i bi-huşide düşerek saika-i evca-ı mevt ile bağırmaya başlamış ve binaenaleyh feryad-ı canhıraşı efrad-ı ailesi tarafından işitilmekle, derhal Nuruosmaniye civarında sakin Doktor Miralay İzzetlu Nafiz Beyefendi celbedilmiş ise de hatime-i kelamı olmak üzere, "Doktor! Ne uğraşıyorsun? Beş dakikalık ömrüm kaldı!" diyebilerek tekmil-i enfas-ı ma'dude eylemiştir."

Gerek mahall-i intihar ve gerek odanın dışarısı ve hele elbisesi, al kanlara boyanmıştı.

Vuku-ı intihardan evvel, canib-i zabıtaya yazmış olduğu varaka dahi aynen şudur:

Sûret-i Varaka-

"Cânib-i zabıtadan gelecek tahkik memuruna!

Size anlatmaya mecbur olmadığım bazı esbabdan dolayı, terk-i hayata mecburiyet gördüm. Kendi kendimi öldürdüm. Benim yazım ve imzam, âlem-i matbuâtta bulunan muharirlerce malumdur. Binaenaleyh beyhude işgüzarlık edeceğim diye, zaten matem içinde bulunan familyam azası hakkında, bilüzum tahkikata girişip de onları iz'ac etmeyiniz. Şu itirafnamem intiharın vukuunu müsbittir. Sizin vazifeniz bu kağıdı alıp bir jurnalle makamına takdim etmekten ibarettir."

Beşir Fuad.

Zeyl:

"Vücudumu teşrih olunmak üzere Mekteb-i Tıbbiye'ye teberruan bahşettim. Cenaze oraya nakl olunmalıdır."

Beşir Fuad.

Müteveffa-yı mümâ-ileyh, Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye ders nezaretine yazdığı bir kâğıtta dahi cesedini mektebe hediye ettiğinden bahisle teşrihîni reca etmiştir. Esbab-ı hakikiye-i intiharına dair bir zâta yazıp kezalik Zaptiye Nezaret-i âliyesinde bulunan bir varaka-i mufassalada madde-i intihariyeyi fenne tatbiken icra edeceğini ve bu babta âlem-i fenne yadigâr olmak üzere bir varaka yazacağını (sûreti yukarıda münderic birinci varaka olacak) bildirdikten sonra, intiharın esbab-ı hakikiyesine imale-i kelam ederek validesi merhume mübtela-yı illet-i cünun olmak hasebiyle bazı huzzak-ı etibba ile vuku bulan mübahasât-ı fennîyesinde illet-i mezkûrenin bil-

tevarüs kendisine de intikal edeceğini söylediklerini beyan ve binabirin âtiyen öyle bir illete duçar olmamak için başına sülükler koyup gayetle ferah yaşaması muktezi idiğini ityan eylediklerini ve bu cihetle ameliyat-ı lazimeyi icra etmiş ise de daima kalbini alam ve ekdar-ı dünyeviyeden vareste ve azade bulundurmak için birtakım masârıf ihtiyar edip servetini izaa ettiğini ve işte bu esbab-ı mürureden dolayı, zaten tasavvur ettiği intiharı icra eylediğini alâ vechi't-tafsil tasvir eylemiştir ki, varaka-i mebhusün-anha mâi posta kağıdına yazıldığı hâlde tam dokuz sahifelik yer tutmuştur.

Zabıtanın icra ettiği tahkikat-ı resmiyeden müteveffanın yirmibin liralık servetini izaa ettiği anlaşılmıştır.

Bazı huzzak-ı etibba mûmâ-ileyhîn intihardan pek az evvel dimağına ihtilal târi olarak bu işe cür'et-yab olduğunu söylüyorlar.

İşte bu babtaki tahkikat-ı resmiyemiz bundan ibarettir.

Zavallının naaşı, dünkü gün usûlü vechile bade'l-keşf kaldırılmış ve Eyüb civarında defnedilmiştir.

Rabb-i müsteân mazhar-ı afv ve gufrân buyursun.

4
BANA YAZDIĞI MEKTUP

Zarfın üzeri şu vecihle yazılı idi:

"Üstad-ı muhteremim saadetlu Ahmed Midhat Efendi Hazretlerine ariza-i mahsusamdır."

Zarf üzerinde şöyle bir hamiş yazılıydı:

"Hususî olduğu cihetle kendisinden başkası bunu açmaya mezun değildir. İçinde neşrolunacak bazı makalât ile sebeb-i intiharıma dair hususî bazı malumât verdim. Hükûmetin buna müdahelesini mucib olacak hiçbir şey yoktur."

Sûret-i Mektup

Mezardan bir sada!

Ey Hakîm!

Ber-hayat iken pekçok lütuf ve iltifatınızı görmüştüm; hissiyat-ı minnettarânemi son nefesime kadar muhafaza eylediğimi isbat etmek için kalemimden çıkan son satırları size hitaben yazıyorum.

Şu mektubumu aldığınız vakit, elbette intihar ettiğimi de

haber almış olacaksınız. Şu vakayı şâirlerden bazıları kuvve-i ruhaniyelerinin tesirine ve bazıları dahi isbat-ı müddeadan âciz kalıp terk-i hayat edecek derecede bizar olduğuma hamletmek isteyecekler. Sair efkâr-ı sakimelerine güldüğüm gibi, bu zann-ı bâtıllarına intihar etmek üzere iken bile yine kahkahalarla gülmekten kendimi men edemiyorum. Ben sivri sinekli yerlerde çok bulundum ve hatta uykumdan da mahrum olmadım. Onların vızıltısından bana hiçbir tesir hasıl olamaz.

İntihar niyeti bende iki seneyi mütecaviz oluyor ki, mevcuttur. Yalnız vakt-i merhununa talik etmiştim. Bu vakit de geçen hafta hulûl etmişti. Ancak şâirlerin tarizatını cevapsız bırakmamak için, bir hafta daha tehire mecbur oldum. Gerçi bazı tarizat daha varsa da, onları şâyân-ı ehemmiyet görmediğim için, niyetimi kuvveden fiile çıkarmayı daha ziyade tecil etmeyi münasip görmedim.

Bugünkü Tercüman'da münderic Muallim Naci Hazretlerine hitaben yazmış olduğum bir makalede "Volter'in asârını mütalaa, serd eylediği efkârın nîk ü bedini temyiz ile bu dâhînin âlem-i insaniyete etmiş olduğu hizmeti takdir edebilmek herkesin kârı" olmadığını söylemiş ve aksini iddia edenlerin şifahen mübâhaseye girişmelerini teklif etmiştim. Hocazade bilmem kim imzalı bir adam bu teklifi kabul etmiş. Ancak benim vaktim olmadığından bu bahs-i şifahiyi zât-ı âlileriyle etmesini teklif ederim. Bu babta acizlerine vekâleti ihtiyar buyuracağınızı kaviyyen memul ederim.

Şâirlere fennî makalât yazmak, vezin ve kafiyesi tayin olunan bir gazel söylemekten güç olduğunu irae etmek için

ettiğim teklifi erbab-ı fünundan kabul etmeyecek kimse tasavvur edemem. Ezcümle bunun için dahi kendine güvenen şâirler Nümune-i Terakki Mektebi Müdürü Nadir veya Mekteb-i Osmani Ders Nazırı Hüseyin Efendi'ye müracaat ederlerse, teklifleri reddolunmaz. Benim iddiamın isabeti her hâlde sâbit olur. Abdulhâlim Memduh Bey, Ceridetü'l-Hakayık'la bir bend neşretmişti. Buna cevap verecektim; hatta yazmaya da başladım idi. Fakat tesviye olunacak diğer işlerim olduğundan bunu ikmale muvaffak olamadım. Başlıca mevadına muhtasaran cevap vereyim:

Hissiyat-ı kalbiye (mecaz manası murad olunmaz galiba) hakikattir diyor. Halbuki havâss-ı hâriciye ve bâtıniyenin insanı ne kadar yanılttığı, gerek zât-ı âlileri tarafından ve gerek taraf-ı âciziden emsile-i adidesiyle izah olunmuştur. Hakikat nedir tayin ediniz, diyor. Lives (Louees) nam İngiliz hakîminin Tarih-i Felsefe (The Story of Philosophy) ünvanlı eserinin mukaddimesinde hakikat ne olduğu uzun uzadıya tarif ve tahdid edilmiştir, buraya müracaat etsinler.

Fen tebeddül ve tağayyür ediyor. Zaman değiştikçe ahkâm da tagayyür eder deniyor. Fennîn kâbil-i tadil ve tebdil olan kısmı henüz sabit olmayan kısmıdır. Arşimed kanunu, cazibe-i umumiye kanunu, küre-i arzın mihveri etrafında devreylediğine dair vukûfumuz tebeddül eder mi? Etmez. Çünkü bunlar müsbittir. Fennin sâbit olan kısmı la-tagayyürdür. Diğer kısmı ise akla yakın zanniyattır ki, bunlara faraziye namı verilir. Bunların hakikatleri sabit oluncaya kadar tebeddül edebilirler. Ancak isbat olunduktan sonra, tagayyürden masun olurlar.

Fennîn tebeddüle müstaid olan kısmı, yine birtakım emarât ve delâile müstenid olacağından, bunları kabul etmeyip de onlara hiçbir esası olmayan evhamâtı tercih etmek, nasıl tecviz olunabilir. Birisi Paris'te ne kadar nüfus var diye sorsa, üç milyona karib dense, hayır bu miktar eksik veya ziyade olmak ihtimali vardır. Binaenaleyh orada bulunan nüfus yedi milyar olduğunu kabul etmek caiz derse, böyle bir iddiaya karşı nasıl cevap verilir?

Hakikaten şâir olmak vakıa kolay değildir. Ancak hakikaten mütefennin olmak daha güçtür. Hem de zaten bizim aleyhinde bulunduğumuz şey, şiire kabul olunan ve terki tecviz edilmeyen hilaf-ı tabiat hayallerdir. Böyle olmayanları makbuldür. Zola'nın romanları da muhayyeldir. Olmasa tarih olur.

Ancak bu hayaller tabiidir. Bir şeyin tabii olup olmadığını bilmek için, kitab-ı kâinatı veya meseleye taalluku olan sahifesini tetkik edip tasvir olunan şeyin ona mutabık bulunup bulunmadığı taharri ile meydana çıkar.

Hugo'ların, Şekspir'lerin, Muse'lerin, Göte'lerin asârında muvafık-ı hakikat pekçok şeylere tesadüf olunur. Benim tarizatım, mugayir-i hakikat olanlarınadır. Zaten yazmış olduğum makalâtımda bu babta izahât-ı kâfiye vardır. Bu yetişmezse, Zola'nm asâr-ı intikadiyesine müracaat olunsun. Mültezimi bulunduğum meslek-i hakikatin tervicini zaman deruhte eylediğinden, karşılarında cevap verecek kimse bulunmaz ümidiyle hayaliyunun bundan böyle serd eyleyecekleri yavelerin o mesleği ibtal edemeyeceğinden eminim. Zaman nice hadim-i hakikat yetiştiriyor ve yetiştirecektir ki, bunlar meyanında Beşir Fuad'ın namı bile anılmaz.

Tercüman'da neşr olunarak gerek mebahis-i askeriyeye ve gerek saireye dair birkaç makalem kaldı, onların kûşe-yi nisyana atılmamasını sûret-i mahsusada reca eylerim.

Mekâtib-i Tıbbiye'nin teşrih etmek için senevi beş-altı cenazeye ancak nâil olabildikleri ve bu miktarın mükemmel teşrih öğrenmeye adem-i kifayesi malumdur. Hayatımda fenne hizmet eylediğim gibi, cenazemin de öyle hâdim olmasını arzu eylediğimden, cenazemi teşrih olunmak üzere teberruan Mekteb-i Tıbbiye'ye terk eyledim. Ümid ederim ki, veresem şu arzuma mâni olmazlar.

İntiharımı da fenne tatbik edeceğim; şiryanlardan birinin geçtiği mahalde cildin altına "klorit kokain" şırınga edip buranın hissini ibtal ettikten sonra orasını yarıp şiryanı keserek seyelan-ı dem tevlidiyle terk-i hayat edeceğim.

Kan akmakta iken her zaman şiryanı sıkıca tutarak vesair tedbire müracaat ederek muhafaza-i hayat mümkün olduğu hâlde azmimden nükul etmeyeceğim!

Şâirler söz ile pek çok kahramanlık satarlar; fakat fiiliyata gelince, böyle bir metanet göstereceklerinden pek emin değilim. Çünkü, şu intihar beyne bir tabanca sıkmak, kendini asmak veya suya atılmak gibi değildir. Onlara bir kere teşebbüs edilince, onu menetmek ihtiyarı elden gider.

Maruzatım bundan ibarettir. Sebeb-i intiharımı da sûret-i mahsusada arzedeceğim. İsterseniz burasını da neşredebilirsiniz.

Hikmet vesairem hakkında mesleğimi bilmek isteyenler, asârımda isimlerini takdirle zikrettiğim hükemâ-yı müteah-

hirinin asârına müracaat etsinler. Bu teklif beni bilmeyenlere aittir. Beni bilenlerce mesleğim zaten maruftur.

Ey hakîm! Size ebedî veda ediyorum. Emin olunuz ki, son nefesime kadar size karşı hissiyat-ı minnettarânemi muhafazadan fâriğ olmadım.

Siz çok yaşayınız; millet-i Osmaniye'ye hizmetler ediniz. Ben de öyle bir hizmet-i mukaddeseye devam etmek ister idiysem de, bazı esbab-ı mücbire beni ondan mahrum etti. Mamafih vazife-i milliyesini ifada kusur etmemiş bir vatanpervere kalemi eline aldığı günden terkettiği zamana kadar mesleğine, fikrine muhâlif birşey yazmamış bir muharrire her zaman tervic-i hakikat ve terakki ile vazife-i insaniyesini alâ-kadri'l-istitaa sayetmiş bir insana mahsus olan bir istiharat-ı vicdaniye ile terk-i hayat ediyorum ki, bu da az birşey değildir zannederim. Baki Beşir Fuad'ı hatıranızın bir köşeciğinde hıfz eylemenizi temenni ile hatm-i güftar eylerim üstadım efendim.

24 Kānūn-ı Sāni sene 302. Beşir Fuad.

"Sebeb-i intiharım"

Validem tecennün etmişti. Kendisinde hezeyan-ı tazallümî (delire du persecution) vardı. Etibbadan Munceri'yi getirttim. Muayene ettikten sonra, bu yolda mecaninin ya nefsini telef etmek veya diğer birini boğmak ve katletmek veyahud mangal devirip yangın çıkarmak ihtimali olduğunu ve kendisini evde alıkoymak tehlikeli olup darü'ş-şifaya nakli elzem bulunduğunu söylemişti. Evde alıkonulur da şayet telef-i nefs edecek olursa, başlıca varisi ben olduğumdan, kimse bu keyfiye-

tin kazaen olduğuna inanmayacak ve herkes miras yemek kasdıyla marîze kasden dikkat edilmediğine zahip olacaktı. Hususîyle tabibin ihtarı nazar-ı itinaya alınmadığı sûrette belki kanunen de bir mesuliyet terettüb edebilirdi. Bundan başka, mütalaa-güzarım olan kütüb-i tıbbiye de tabibin kavlini teyid ediyordu. Ezcümle, Tardiyo'nun Emraz-ı Dahiliye'si!

Şu esbab ve mülahazâtın ilcaatıyla validemi darü'ş-şifaya götürmeye mecbur oldum. Ancak böyle bir vakanın, insanın zihninde ne derece tesiri olacağı muhtac-ı tafsil olmadığından, o zamanlar fikrimce bir perişanlık hasıl oldu. Bundan mâdâ validemin avukatlar elinde arapsaçı gibi karma karışık olmuş davaların vekâletini kendim deruhte edip bunları yoluna koymak ve hakkı zahire çıkarmak için de uğraşmakta ve mahâkimin bazı münasebetsiz ahvâli asabımı tahriş eylemekte olduğundan, bu cihetten de zihnime bir yorgunluk gelmişti. Bunların neticesi olarak kendimde ihtilal-i şuurun alâim-i ibtidaiyesini müşahede etmeye başladım. Kütüb-i tıbbiyeye vukûfum hasebiyle cununun irsen intikal eder bir hastalık olduğunu dahi bildiğim cihetle, merakım tezayüd etti. Bu merakın tabii bir su-i tesiri oluyordu. Nihayet ben de Munceri'ye müracaat ederek kendimi gösterdim. Evvela beynime sülük yapıştırmayı tavsiye etti. Sâniyen de eğlence ile merakımı defetmenin çaresini bulmaklığım lazım olduğunu söyledi.

Sülükleri birkaç defa yapıştırdım. Diğer taraftan da sefahate başladım. Vakıa bunların faidesini gördüm. Pederim pek sehî, validem haysiyet ve vekârını muhafaza etmek için paraya bakmamak lazımdır fikrinde olduğu ve ben onların

sulbünden gelip yine onların terbiyesini gördüğüm cihetle, hem fıtraten, hem terbiyeten cömertliğe meyyal idim. Âlem-i sefahatte bu cömertliğin tevlid edeceği netayic malum ise de, fıtratımı tağyir etmek mümkün olmadığı gibi, malımı muhafaza etmek için şuurumu gâib etmeyi de tecviz edemediğimden biz, masârıfa koyulduk. Masrafı bol ettikçe, tabii sefahat kapıları da kendiliğinden bize açılmaya başladı. Bundan mâdâ, âlem-i sefahate düşmüş olan bazı biçarelerin hâline acıdığım cihetle, bunlardan bazılarını o âlemden kurtarmak istedim. Bu niyetle birini kendime metres edip onsekiz ay kadar muhafaza ettim. Yalnız intihabta kusur ettiğimi, benim şayan-ı merhamet gördüğüm, hakikatte ona müstahak olmadığını bilahere anladım. Başımdan defettim.

Fakat onsekiz ay zarfında da nice para sarfettim. Sonra, rağmen başkasını buldum. Meseleyi uzatmayalım, bununla da bir müddet muaşeretten sonra, kendisini Fransa'ya gönderdim. Fakat tesadüfat-ı garibeden olarak, Fransa'dan bana gönderdiği ilk mektupta, kadın gebe olduğunu yazdı. Ben de, tabii avdet eylemesini yazdım. Kadın geldi. Kuzguncuk'ta ev tuttuk, orada oturduk. Geçenlerde bir kız çocuğu dünyaya geldi.

Ancak, bu bizim evden kesilmemiz, ibtidaları bir dereceye kadar evce müsamaha edildiyse de, sonraları hüzün ve kederi mucib olmaya başladı. Eve geldiğim vakit zevcem, "Niçin gelmiyorsun?" diye serzenişler eder, ağlar. Evde birkaç gün kalıp da Kuzguncuk'a gittiğim vakit, "Artık sen benden bıktın!" diyerek metresim ağlar. Ben, iki cami arasında beynamaz gibi

kaldım. Hiç birine dert anlatılmak mümkün değil! Vakıa metres terkolunsa, buna bir netice verilebilecekse de, her arzumuzu yerine getiren, bir kabahati olmayan ve fazla olarak bizden bir de çocuğu olan bir kadını ağlata ağlata defetmek nasıl tecviz olunur?

İşte şu birkaç hafta zarfında, böyle bir müşkil mevkide bulunmaya başladım. Bundan kurtulmaya çare olarak, intihardan evla birşey göremedim. Ama intihar fikrim birkaç haftalık değildir. Masârıfım servetimle mütenasib olmadığı ve bunun bir gün tamamiyle tükeneceği, öteden beri meçhul değildi. Ancak, taahhüdatı ifa etmemek veya kabahati olmayan bir kadını masrafından dolayı terk eylemek, vicdanıma muvafık gelmiyor. İhtimal ki, eğlence ve cümbüşlerin de bu fikri takviyeye yardımı oluyordu. Binaenaleyh daha bir senelik yaşayabildiğim müddetçe böyle yaşarım ve mümkün olmadığı anda intihar eldedir dedim. Ve böyle bir neticenin muhakkak olması, beni asla eğlencemden menetmedi. Âdeta bu fikri, yaz gelirse Kâğıthâne'ye gideceğim gibi telakki ettim.

Servetimin kâffesini telef ettim. Binbeşyüz lira kıymetinde akar olarak malım var. Bunu dörde taksim ettim. Birini zevceme, ikisini iki oğluma ve dördüncüsünü metresimden olan kızıma terk ettim. Bu parayı ben bir, nihayet iki senede bitirebilirdim. Sonra çocuklarım açıkta kalacaktı. Bunlar için müşteri arkasından koşmaya tenezzül edemem. Giresun'daki han için bazı müşteriler başvurdular. Ancak ucuzca kapatmak istediler. Ben de razı olmadım. Bundan başka iki tarafın ağlaması da beni bizar etti. İntihar vasıtasıyla kendimi bu

hâlden kurtardım. İşte telef-i nefs etmekliğim bundan neş'et etti.

Beşir Fuad.

Mekteb-i Tıbbiye-i Şahâne Ders Nezareti cânib-i âlisine...

Saadetlu Efendim Hazretleri,

Ömrümün en kıymetli bir zamanını, fikrimin en büyük kuvvetini fennin itilâ-yı şân ve meziyetine sarfetmiş bir muhibb-i fen olduğumdan, cenazemin de fenne hizmet eylemesi ehass-ı amâlimdir; binaenaleyh Mekteb-i Tıbbiye-i Şahâne'de teşrih olunmak ve bu sûretle talebelerin ilm-i teşrih öğrenmelerine bir hizmet-i cüz'iyye olmak üzere cesedimi teberrüken Mekteb-i Tıbbiye-i Şahâne'ye terk ve bu arzuma mümanaat olunmamasını dahi süret-i mahsusa vasiyetnamemle familyam azalarına tavsiye eyledim. Ümidvarım ki, şu teklifim is'af buyurularak ve son arzumun yerine getirilmesi himem-i aliyeleri mebzul buyurulur. Ol babta ve her hâlde emr ü irade hazret-i men-lehû'l-emrindir.

Fi 24 Kânûn-ı Sâni, sene 302.

Beşir Fuad.

Matbaacı Mihran Efendiye yazdığı mektup:

Birader!

Melfuf mektubumu lutfen Sesil'e gönder. Aman reca ederim, vakit kaybetmeyiniz. Bir tarafta unutulup kalmasını hiç arzu etmem. Recanın derece-i nihaye olduğunu anlatmak için, "At ve it gonem" falan da demek lazım gelirse, onu da işte ilave ediyorum! Baki uhuvvet, ticaretinizde bol bereket!

Karındaşın Fuad. Cuma gecesi saat sekiz.

■

Hâlid Bey'e yazdığı mektup:

Huzur-ı âlilerine...

Efendimiz!

Cumartesi günü dizilen makale-i fennîye ile mübahasât-ı askeriye müsveddeleri varsa, bunların tehirinde bir beis olmayıp, bilakis takdim eylediğim makalenin neşri gecikecek olursa, Kemâl Bey'e karşı olduğundan, birçok zaman düşünmeye lüzum gördüğüme hamlolunacağı, lutfen onların tehiriyle takdim eylediğim müsveddelerin kâmilen olmazsa da kısmen olsun yarınki nüshada münderic bulunmasına inayet buyurmanızı reca eder. Efendim, ol babta ferman...

Fuad.

5
MUAHEZAT

Beşir Fuad, bana yazdığı mektubun mukaddimesinde mütevazıâne bazı kelimat-ı tazimiyeden sonra diyor ki:

Şu vakayı şâirlerden bazıları kuvve-i ruhaniyelerinin tesirine ve bazıları dahi isbat-ı müddeadan âciz kalıp terk-i hayat edecek derecede bizar olduğuma hamletmek isteyecekler. Sair efkâr-ı sakimelerine güldüğüm gibi, bu zann-ı bâtıllarına intihar etmek üzere iken bile, yine kahkahalarla gülmekten kendimi men edemiyorum. Ben, sivri sinekli yerlerde çok bulundum ve hatta uykumdan da mahrum olmadım. Onların vızıltısından bana hiçbir tesir hasıl olamaz.

Canına kıymak üzere bulunan bir adamdan şu yolda sözler işitmek, hakikaten akıllara hayret verir. İnsanın başı ağrısa, midesi bozulsa, kahkahalarla gülmeyi kalemine değil, hatırına bile getiremeyeceği derkar iken, Beşir Fuad'ın bu kahkahaları ve sivri sinek temsilatına dair fıkraları, bizce gerçekten fevkalâde bir hâl addolunur.

Ancak şâirlerden bazılarının bu intiharı kuvve-i ruhaniyelerinin tesirine hamletmeleri zannı, bir zann-ı bâtıldır. Böyle

bir zan şâirlerde değil, belki dervişlerde bulunabilse dahi, zanlarının mahiyetini takdir hususunda ancak "o da kendi hüsn-i zanlarından ibaretir" denilebilir!

İsbat-ı müddeadan âciz kalanların terk-i hayat derecesinde bizar olacaklarını tasavvur için, o müddeilerin, mutlaka mükâbir olmaları lazım gelir. Fakat değme bir mükâbere ve muânedenin neticesinde dahi intihar tasavvur olunamaz. Bir adam müddeasını isbat edemezse, demek olur ki, davası bâtıldır. Bâtıl bir dava uğrunda feda-yı can etmek âkilin kârı olamayacağından fazla o dava-yı bâtılda devamı dahi tasavvur olunamayarak, elbette butlanına kanaatle hakkı tercih eder.

Ama dava esasen haklı olur da, lüzumu derecesinde isbat dahi edildiği hâlde, diğer münazır hakkı teslim etmezmiş, mükâbere ve muânedeye saparmış. Bundan müddei-i muhikka ne? Varsın mükâbir ve muânid kendini öldürsün. Muhikk ise, muânidin hakkı kabul etmemesinden dolayı, hasebi'l-insaniye, yalnız ona acımakla kalır.

Binaenaleyh biçare Beşir Fuad, daha bu ilk zannında duçar-ı hata olmuştur.

Mektubun bundan aşağıki fıkrasında, niyet-i intiharın iki seneden beri kendisinde mevcut olduğunu ve vakt-i merhunu geçen hafta hulûl etmişse de şâirlerin tarizatını cevapsız bırakmamak için, bir hafta daha tehire mecbur olduğunu ve gerçi bazı tarizat daha varsa da şâyân-ı ehemmiyet görmediği için niyet-i müdhişesini daha ziyade tecil etmediğini söylüyor.

Şâirlerle münazara, bu niyet-i müdhişeyi iki seneden beri

veyahud bir hafta müddet tehire sebeb olabilmişse, daha ziyade tehire dahi sebeb olabilmeliydi. Ve illa iki senelik veya bir haftalık tehir ve tecil dahi bâtıl olur. Zira münazaranın şimdiye kadar devamıyla şâirlere sükût-ı sahih gelmemiştir. Onlar hâlâ kendilerini muhikk görerek bildikleri yolda devam ediyorlar. Şâirlerle münazara Beşir Fuad için bir maksat idiyse, insan bir maksat uğrunda telef-i nefs etmez. Bilakis, yaşar. İntihar, maksadın çare-i husûlü değildir. Husûlün imkân ve ümidini de mahveder.

Muallim Naci'ye yazdığı bir makalede, Volter'in asârını mütalaa ve serdeylediği efkârın nîk ü bedini temyiz ile bu dâhînin âlem-i insaniyete etmiş olduğu hizmeti takdir etmek herkesin kârı olmadığı beyanıyla, aksini iddia edenleri mübâhase-i şifahiye davet etmiş ve Hocazade bilmem kim bu teklifi kabul eylemişse de kendi vakti olmadığından bil-vekâle o zâtla benim mübâhase etmekliğimi teklif eylemiştir.

İşte bu söz dahi intiharın lüzumsuzluğunu isbat eyliyor. Mademki bir adamı mübâhaseye davet etmiş, vakti yok idiyse, bu daveti niçin etmiş? Vakti var da davet etmiş idiyse, intiharıyla vaktine niçin hatime çekmiş? Böyle eteği pîşine uymayan hareketler fikr-i hikmetle tevfik kabul eder mi?

Volter hakkında mübâhaseye girişecek adam, hakîm-i müşarün-ileyhten dolayı Beşir Fuad'ın görgüsüne muhâlif ise, "Volter'i takdir etmek herkesin kârı değildir" diye kendi sözüyle mahiyetlerini tayin eylediği adamlardan birisi dahi, işte o davet-gerdesi olan münazır olur. Ya bu adam Volter hakkında mübâhase-i şifahiyeye nasıl girişebilir? Takdir et-

mediği, anlamadığı bir mesele, bir madde üzerine edilecek mübâhase, bir netice-i nafia hasıl edebilir mi?

Evet, Volter'in kıymetini herkes takdir edemez. Bu sebebe mebnidir ki, "Musahabât-ı Leyliye" serlevhasıyla yazdığım makalatın sekizincisi ile dokuzuncusunu teşkil eyleyen "Volter" serlevhalı musahabede, bizim Müslüman ve Osmanlı sıfatını haiziyetimizle ve Volter'den ne kadar ve ne yolda istifade edeceğimizi tayin etmiştim. Binaenaleyh o musahabeyi mütalaa buyuranlar ve Volter'in bizce öyle münazaralara, mübâhaselere pek de zemin olamayacağını elbette hükmetmişlerdir.

Badehu, mektubunun şu fıkrasına gelinir. Diyor ki:

Şâirlere fennî makalat yazmak, vezin ve kafiyesi tayin olunan bir gazel söylemekten güç olduğunu irae etmek için ettiğim teklifi, erbab-ı fünundan kabul etmeyecek kimse tasavvur edemem. Ezcümle bunun için dahi kendine güvenen şâirler, Numune-i Terakki Mektebi Müdürü Nadir veya Mekteb-i Osmani Ders Nazırı Hüseyin Efendi'ye müracaat ederlerse, teklifleri reddolunmaz. Benim iddiamın isabeti, her hâlde sâbit olur.

"Olur" değil, o çoktan sâbit olmuştur. Vezni kafiyesi tayin olunan yolda şiir söylemeyi, bu yoldaki şâiriyeti reddeden Beşir Fuad dahi becerebilmiştir. Ben dahi şâir olmaya hiç heveskar bulunmadığım hâlde, mevzun ve mukaffa birçok hezeyanlar etmişimdir. Ne hâcet, mana ve hikem olmadıktan sonra, mevzun ve mukaffa saçmalar söylemek hüneri, okumaktan yazmaktan bi-behre Tavukpazarı şâirlerinde dahi

görülmektedir. Bunlar hep sâbit şeylerdir. İsbata muhtaç olan cihet ise, cihet-i makusesidir. Kendilerini alâ-yı illiyyîne çıkaran bâlâ-pervazân-ı şuarâ lutfen teşrif ederler. Alâ-yı illiyyîne çıkmaya hâcet olmaksızın, mesela üç-dört bin metre kadar mürtefi bir tabaka-i nesimiyede kaç derece hararetle su kaynadığına ve o kaynayan suyun yahni pişirip pişiremeyeceğine ve fakat ne hikmete mebni, neden dolayı böyle olduğuna dair mesâil-i âdiye-i fennîyeden bir mesele sorulur. O meseleyi gerek manzum ve gerek mensur bir lisanla kaleme alabilirlerse, müddealarını isbat etmiş olurlar.

Fakat hakikat-bin olanlar, böyle bir müsabakat külfetini zâid görürler. Zira, düşünürler ki, fennî birşey kaleme alabilecek kadar muharrir olabilmek için, hiç olmazsa, on sene müddet beyin patlatmak lazım gelir. Şâiriyet ise, bir Hudâdâddır. Hiç okumayanlar dahi şâir olurlar. Oniki-onüç yaşlarında "Sublime enfant"lar görülmüştür. Bizde dahi onaltısından yirmibeşe kadar boy boy edib-i azamlar görülüyor. Fevc fevc bir yandan yenileri yetişiyor. Lakin kaç yaşında, kaç tâne fennî müellifimiz görülüyor? Ne kadar yetişiyor? Bunu doğruca öğrenmek isteyenler, Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye'ye müracaat buyursunlar. Fennî müelliflerin değil, mütercimlerin bile ne kadar güç ve nadir yetiştiğini en doğru ve en bi-tarafane olmak üzere oradan haber alabilirler.

Bu fıkrasından aşağıya doğru, Beşir Fuad'ın yine bu maksadı isbat yolunda birtakım sözleri görülüyor. Fennin tebeddül veya adem-i tebeddülünden bahseyliyor.

"Fen tebeddül eder" veyahud "fen tebeddül etmez" diye

müfred olarak irad olunan, fen üzerine bu yolda bir bahis yürütmek doğru olabilir mi? Hiç olmazsa, "el-Cünûnu fünûn, ekalluha seb'ûn" sözünden olsun ibret almalı değil midir? Fen nedir? İlim nedir? Bunların âdi bilgilerden farkı neden ibarettir? Fünunun hangisi mütebeddil ve hangisi sabittir? Buralara dair bir fikr-i mücmel bile peyda etmemiş olan adamları mübahasât-ı fennîyede muhatab ittihaz edinmek, Ahfeş'in keçiyi muhatab ittihazından daha garip olmaz mı?

Asıl mesele şiir meselesi olduğuna göre, bahsin o sadedden tebaüdünü hiç tecviz etmemelidir. Hatta bahsin yalnız bu kısmını bile hall için üdebâmız mübâhaseye girişmek isterlerse, evvel be-evvel o mübâhasenin ehli olduklarını isbat etmelidirler. Hasımları onların adem-i ehliyetlerini pek âlâ isbat edebilirler. Zira şiirin hükmen mahiyeti eğer hikmet olacaksa, şâirlerimizin evvel be-evvel vâkıf-ı hikmet olduklarını isbat etmeleri lazım gelir ki, bu vukûfu bila-istisna hiç birisinde göremiyoruz. Fakat Beşir Fuad gibi fünun taraftarı olanlar, şiirden dahi bahsetmeye isbat-ı ehliyet eyleyebilirler. Çünkü şâiriyet, mevzun ve mukaffa söz söylemekten ibaretse, o behre cümlesinde vardır. Olmayanlar için dahi husûlü birkaç günlük ıkıntıya sıkıntıya vabestedir.

Fakat ehemmiyet verilecek olan şey, böyle bir mübâhase ve imtihan değil, böyle bir sübut ve tahakkuktan husûle gelecek hakikatin neye yarayacağı kaziyesinden ibarettir. Farzedelim ki, şâiriyetin daha güç olacağı tahakkuk eyledi. Bundan erbab-ı fenne ne hüküm terettüb edecek? Veyahud farzedelim ki, tefennünün daha güç olduğu tahakkuk eyledi. Bundan

şuarâya ne hüküm terettüb edecek? Bir fırkanın diğeri üzerine iftiharı mı? Muhibb-i hikmet olanların hiçbirisinde tefahür görülmemiştir. Binaenaleyh onlar böyle bir imtihana hiç hâcet görmeksizin dahi fahriye-hanlığı şuarâya bahşederler.

Mübahasât-ı fennîye ve şiiriyeden sonra Beşir diyor ki:

Mekâtib-i tıbbiyenin teşrih etmek için senevi beş-altı cenazeye ancak nâil olabildikleri ve bu miktarın mükemmel teşrih öğrenmeye adem-i kifayesi malumdur. Hayatımda fenne hizmet eylediğim gibi, cenazemin de öyle hâdim olmasını arzu eylediğimden, cenazemi teşrih olunmak üzere teberruan Mekteb-i Tıbbiye'ye terkeyledim. Ümid ederim ki, veresem şu arzuma mâni olmazlar.

Bu söz, bir semahat-ı harikulâde olmaktan ziyade, son nefeste bir metanet-i harikulâdeye delâlet eder. Ancak ruhu bedeninden çıktıktan sonra bir adamın kendi cesedine derece-i hakk-ı tasarrufu bence muayyen değildir. Zannıma kalırsa, bu mesele bir mesele-i şer'iyedir. Meyte eza caiz olup olmadığını ancak şeriat tayin eyleyebilir.

Diyor ki:

İntiharımı da fenne tatbik edeceğim; şiryanlardan birinin geçtiği mahalde cildin altına "klorit kokain" şırınga edip buranın hissini iptal ettikten sonra orasını yarıp şiryanı keserek seyelan-ı dem tevlidiyle terk-i hayat edeceğim.

Kan akmakta iken her zaman şiryanı sıkıca tutarak ve sair tedbire müracaat ederek muhafaza-i hayat mümkün olduğu hâlde, azmimden nükul etmeyeceğim!

Dedik a! Metanetin bu derecesine şaşmamak kabil

değildir. Filvaki cebri gayri kabil bir israf-ı müdhiş olmak üzere telef-i nefs göze aldırıldıktan sonra sevda-yı fünun-perestçe son bir itminan olmak üzere intiharın fenne tatbiki dahi istiğrab olunamaz. Ağleb-i müntehirin icra-yı azimlerini müteakib nâdim oldukları hâlde Beşir Fuad'ın bu nedameti kendisinden teb'idi yalnız burada tahriren değil, hîn-i icrada fiilen dahi görülmüştür. Şu kadar ki, intihar hükmünü takdirde biraz ileriye gidiyor. Diyor ki:

Şâirler söz ile pek çok kahramanlık satarlar, fakat fiiliyata gelince böyle bir metanet göstereceklerinden pek emin değilim. Çünkü, şu intihar beyne bir tabanca sıkmak, kendini asmak veya suya atılmak gibi değildir. Onlara bir kere teşebbüs edilince onu menetmek ihtiyarı elden gider.

İntiharı kahramanlık addetmek asla doğru görülmemiştir. Beşir Fuad'ın mazhar-ı takdiri olan hükemadan Volter bile intiharda vakıa cesaret ve metanet bulunabilirse de intiharın kahramanlık addolunamayacağını itiraf eylemiştir. Bu mesele-i müdhişeye dair mahsus bir kitap yazarak fevkalhad mazhar-ı tahsin olan madam Stael, bazı romanlarında müntehirleri kahramanlardan addeylemiş olduğuna itiraf-ı nedamet-le intiharın kahramanlık değil, âdeta bir eser-i cebânet olduğunu hükmeylemiştir.

Sathi bir düşünülürse, bu hükmün doğruluğu taallüm edilir. İnsan niçin kendisine kıyar? Bir belaya duçar olduğu için değil mi? Duçar olduğu bela, beliye-i mevtten daha büyük göründüğü için, ehveni tercih ediyor demektir. Belanın daha büyüğüne göğüs vermekten çekinip küçüğünü tercih etmek bil-

bedahe büyüğünden korkmak demektir. Korku ise kahramanlık şânı mıdır?

Esbab-ı intiharının hikâyesine gelindikte, edilecek muahezât bu meseleyi daha ziyade izah eyleyecektir. Burada şunu dahi arzedeyim: Böyle bir metaneti şâirlerden ummamakta Beşir Fuad'ın hatası en büyük hataiyyattandır. Hasebi'l-insaniye bu metaneti kimse için temenni etmemek lazım gelip mevcudiyeti ihtimaline gelince, şuarâda değil, nisvanda bile mevcud olduğu pek çok görülmüştür.

Meslek-i hikmeti hakkında diyor ki:

Hikmetim vesairem hakkında mesleğimi bilmek isteyenler, asârımda isimlerini takdir ile zikrettiğim hükemâ-yı müteahhirinin asârına müracaat etsinler. Bu teklif, beni bilmeyenlere aittir. Beni bilenlerce mesleğim zaten maruftur.

Evet, öyledir. Bereket versin ki, o meslek Avrupa'ca bile umumi olmayıp hele bizce taammümünün hiç imkânı da yoktur. Bu yol, materyalizm dedikleri meslek-i bâtıldır ki, mahiyeti yalnız hükemâ-yı müteahhirinin asârına müracaatla malum olabilecek kadar yeni birşey olmayıp Yunan-ı kadim zamanına kadar eskiliğe varmakta, fakat hiçbir asırda cumhur-ı hükemâ tarafından makbul olamadığı ve salikleri her zaman ve her yerde nevadir derecesinde kaldığı sahaif-i tevarihte görülmektedir.

Veda için diyor ki:

Ey hakîm! Size ebedî veda ediyorum. Emin olunuz ki, son nefesime kadar size karşı hissiyat-ı minnettarânemi muhafazadan fâriğ olmadım.

Siz çok yaşayınız; millet-i Osmaniye'ye hizmetler ediniz.

Ben de öyle bir hizmet-i mukaddeseye devam etmek ister idiysem de bazı esbab-ı mücbire beni ondan mahrum etti. Mamafih vazife-i milliyesini ifada kusur etmemiş bir vatanpervere kalemi eline aldığı günden terkettiği zamana kadar mesleğine, fikrine muhâlif birşey yazmamış bir muharrire, her zaman tervic-i hakikat ve terakki ile vazife-i insaniyesini alâ-kadri'l-istitaa sayetmiş bir insana mahsus olan bir istirahat-ı vicdaniye ile terk-i hayat ediyorum ki, bu da az birşey değildir zannederim. Baki Beşir Fuad'ı hatırınızın bir köşeciğinde hıfzeylemenizi temenni ile hatm-i güftar eylerim üstadım efedim. 24 Kânûn-ı Sâni, sene 302.

Hakkımdaki teveccühünü son nefesine kadar muhafazadan fâriğ olmaması, Beşir Fuad'ı pek ziyade sevmiş olmaklığımda hata bulunmadığını isbat eyler. Ben onun gibi materyalist olmadığımdan ve hayatım son nefesime kadar devam ile badehu mahv-abad-ı ademe gitmeyeceğimden, ben onun muhabbetini bu dünyada son nefesime kadar muhafaza eyledikten mâdâ hayat-ı diğerde dahi ebediyyen muhafaza edeceğim. Şu kadar ki, benim sevdiğim Beşir Fuad, umduğum kadar kahraman çıkıp da şân-ı insaniyetini intihar gibi müdhiş bir leke ile lekedar etmemiş olmasını ve dünyada alnı açık gezdiği gibi ahirette dahi beyne'l-mü'minin nasiye-i lemaan ile ser-firaz olmasını gönlüm arzu ederdi. Beni bu arzudan mahrum bırakmış olması teessürünü dahi ebediyyen muhafaza eyleyeceğim.

Çok yaşayıp millet-i Osmaniye'ye hizmet etmekliğimi tavsiye eyliyor. Çok yaşamak, az yaşamak bizim elimizde

olmadığı için, tavsiyesinin bu cihetine temenni manası vererek bir de teşekkürü nezaket-i insaniye muktezasından addederim. Hizmet hususuna gelince: O vazife, bence bir tabiat-ı sâniye hükmünü almıştır. Fakat en ziyade acınacak şey, öyle bir hizmet-i mukaddeseye devam arzusu kendisinde dahi varsa da, bazı esbab-ı mücbirenin kendisini o arzudan mahrum etmesi kaziyesidir. Evvelce dahi dediğim vecihle, insan arzu ve maksadıyla yaşamalıdır. Arzu ve maksatları olmayanlar dahi tabii hayatları müddetince yaşamalıdırlar ya! Bilhassa arzu ve makâsıd erbabı, husûl-i arzuları için yaşamalıdırlar ki, kaziyenin cihet-i makusesi yeislerine ve bu dahi zaaf-ı kalblerine delâlet edeceğinden, kendilerini kahramanlık derecesinden pek çok aşağıda bırakır.

Mademki Beşir Fuad o hizmet-i mukaddesede devam arzusunda imiş, son nefesinde iddia eylediği istirahat-ı vicdanı ben ümid edemem. Muhakkak bilirim ki, bir hiss-i hırman ile terk-i hayat eylemiştir. Mevla şu büyük ve müdhiş kusurunu afv eylesin.

Esbab-ı intiharını hikâye hususunda, maraz-ı cinnetin validesinden kendisine intikalini Doktor Munceri'nin haber vermiş olması fıkrası, bence tamamiyle makbul değildir. Vakıa Doktor Munceri, emraz-ı cünuniyede müteammik bir tabib olduğundan, böyle bir hükümde ehliyet ve salahiyet erbabındandır. Ancak fünun-ı tıbbiyenin bu ciheti, mutlaka her mecnunzadenin mecnun olacağını hükmetmiyor. Emraz-ı mütevarisenin evlada intikali mümkinattan olduğu gibi, bazı kere bir kuşak atladığı ve bazı kere ya ubuvvet veyahud

umuvvet cihetiyle karışan kandan şu verasetin hükmüne itidal geldiği dahi bu meseledeki ahvâl-i kesireden bazıdır. Binaenaleyh fünuna vukûfu yardımıyle Beşir Fuad'ın Doktor Munceri tarafından söylenmiş böyle bir sözü intikada iktidarı vardı.

Beşir Fuad'ın validesi hakkındaki muamelesi ve o muamele hususundaki mülahazası, bence bahsin hâricindedir. Akrabasından bazıları bu mülahaza ve muameleden dolayı kendisini pek şiddetli, pek fena muaheze eyliyorlar. Validesini hususî bir sûrette bakması veya baktırması, müterettib-i zimmet-i bünüvveti iken, hastahâneye göndermesi, büyük bir eser-i gadr olduğunu hükmeyliyorlar. Benim kendi hükmüm sual buyurulursa, derim ki: Benim validem böyle bir felakete duçar olsaydı, Doktor Munceri değil, her kim, her ne derse desin, ben bâis-i vücudum olan validemi kendim muhafaza eder, kendim baktırırdım. Hem ben Beşir Füad gibi valide ve pederden mirasa konmuş bir adam olmadığım hâlde böyle yapardım. Beşir Fuad ise, sürdüğü safâ'dèmlerini dahi valide ve peder mirasıyla sürmüş bir adam olduğundan, nimet-i akıldan mahrum bir biçare kadını, şânına layık olacak sürette baktırmaya elbette muktedir olurdu. Hatta akrabasından bir zâtla sebeb-i intiharına dair mübâhase edilir ve kendisinde hiçbir eser-i cinnet olmayıp son nefesine kadar aklını, metanetini muhafaza ettiği hâlde bu facianın nasıl vukua geldiğine şaşılırken o zât, "Sözün doğrusu validesi hakkındaki muamelesinin ceza-i mânevisini gördü." diye bazı tafsilat ve izahâtı verince, teessürümden içim titrediğini inkâr edemem.

Bazı umur-ı hukukiyeyi tesviye yorgunluğu ile beraber

Munceri'nin dahi ifadesi üzerine Beşir Fuad'ın kendisinde de ihtilal-i şuurun alâim-i ibtidaiyesini müşahede etmeye başladığına dair olan sözleri ne dereceye kadar doğru olabileceğini "aliyenist", yani cünun tabibleri tayin eylesinler. Bana kalırsa, cinnetin bir alameti dahi, mecnunda kendi divaneliğine adem-i kanaati kaziyesi olacağını zanneylerim. Mecaninin kâffesi, kendisini değil, âkil sınıfında olan insanları mecnun görür. Kendi üzerinde edilen tedaviyi zulüm addeyler. Hatta Doktor İbrahim Bey biraderimiz, bazı mecnunların tahriren ettikleri şikâyetleri bana göstermişti. Beşir Fuad'da kabul olunabilecek bir söz varsa, o dahi merakının tezayüd ettiğine dair olan sözdür. İnsanda merak olur. Dağıtması dahi lazımdır. Doktor Munceri beynine sülük yapıştırılmasını tavsiye etmiş. Kan azalması vücudca itidali mucib olacağına şüphe yoktur. Sâniyen de eğlence ile def-i merakı tavsiye eylemiş. Halbuki Beşir Fuad eğlence için sefahate başlamış. Acaba sefahat eğlence midir? İşte burada bir büyük nazar vardır.

Eğlencesizlik ne tehlikeli birşey olduğunu, Musahabât-ı Leyliye'de "Vakit Geçirmek" serlevhalı bir bendde bahs ve temhid eyledim. Şimdi hatırıma gelen şeyler, o zaman hatırıma gelmiş olsaydı, sefahatin asla eğlence addolunamayacağını isbat eylerdim.

Iyş ü nûştan ve bahusus fuhuştan ibaret eğlenceler, merak dağıtmak şöyle dursun, insanı daha büyük meraklara duçar eyler. Redaet-i ahvalini sermaye-i taayyüş ittihaz eylemiş bulunan esafil-i nisvan, kendi rağıblarını güna-gün hileler ve hud'alarla kıskandırarak heman daimi bir işkence içinde

bulundururlar. Bu yollarda mukatelata kadar rekabetler, hasetler mukarrerdir. Nasıl ki, âlem-i sefahate düşmüş olan bazı biçarenin hâline acımak ve bunlardan birini halas gayretiyle onsekiz ay çalıştıktan sonra, merhamete müstahak olmadığını görüp başından defetmek ve sonra o sefile rağmen başkasını bulmak ve elhasıl bu yolda muazzebane uğraşmak, Beşir Fuad'ı dahi yormuş olduğu kendi ifadesinden anlaşılıyor.

Bedbaht çocuk şu mektuplarında yazdığı şeyleri, bana hâl-i hayatında iken açmadı ki, aklımın erdiği kadar muavenette bulunayım. İsbat edeyim ki, sefahat tarikinde eğlence yoktur. Kendisi gibi tahsil görmüş ve peder ve mader mirasları sayesinde âfet-i fakrdan kurtulmuş adamlar için en büyük eğlence tecarüb ve tetebbuat ve seyahat gibi şeylerdir. Ve fününun terakkiyatı sayesinde fotoğrafyacılıktan bed' ile tatbikat-ı elektirikiyeye varıncaya kadar kimyaya, fiziğe ait birçok tecrübeler vardır ki, benim gibi kudreti kâsır olanların mütehassiri bulundukları hâlde Beşir Fuad gibi erbab-ı servet ve iktidar bunlarla ila-ahiri'l-ömr eğlenebilirler. Hele seyahat, hiç bitmez tükenmez bir eğlence olup milyonlarca servetlerle beraber yine dünyalarından bıkan en soğukkanlı İngilizlere bile tabibler bu eğlenceyi tavsiye etmektedirler.

Beşir Fuad bunları bilmez değil idiyse de hayfa ki, başlamış olduğu eğlence tarikinde ehibba ve yârânı, onun bu yoldaki devamından müstefid olarak biçareyi ikaza bedel teşvik gibi, kendi hata-yı ibtidaiyesini takviye eyleyecek muavenat-ı makusede bulunmuşlardır.

En sonra, metres ittihaz eylediği ve bir çocuk tevlid ettir-

diği Fransız kadın ile asıl haremi tarafından mütekabilen muahezâta duçar olmuş bulunması, Beşir Fuad'ın iki seneden beri mevcud olan fikr-i intiharını tacil etmiş olduğu, kendi sûret-i ifadesinden anlaşılır. Sevdiği bir kadına mağlubiyet, en büyük meşahir-i ricalde bile görülmüş bir keyfiyet olduğundan, Beşir Fuad'ın kendi tabirince iki cami arasında kalmış bir beynamaza benzemesi, hiçbir kimse için medar-ı muaheze olamaz. Fakat, asıl erkekliğini iki kadının ikisine dahi hukuk-ı meşrua veya gayri meşrualarının ifasıyla göstermesi ve kahramanca metanetini bu vazife-i merdanenin ifası yolunda isbat eylemesi lazım gelirken bu babdaki aczi en büyük nakâyıstan addolunmaz mı? Gerek bu kadınların ikisini de sevsin ve gerek ikisinden birine meyli bulunsun, telef-i nefsiyle kendisini bir sevdadan, bir muhabbetten mahrum etmiş oluyor. Eğer kadınlar kendisini seviyorlar idiyse -nasıl ki öyle olması lazım gelir- telef-i nefsiyle ikisini de bahtiyarlıklarından tecrid eyliyor. Metresinden mütehassıl çocuğunu red ve inkâr etmemekle filvaki bir büyük mertlik, babalık göstermiştir. Lakin intiharıyla gerek o veled-i gayri meşruunu ve gerek diğer evlad-ı meşruasını öksüz bırakmak bu mertlikle, bu babalıkla tevfik kabul edebilir mi?

Açtığı masrafa servetinin kifayet etmeyeceğini gördükte, "Bir senelik yaşayabildiğim müddetçe böyle yaşarım ve mümkün olmadığı hâlde intihar eldedir" demiş. Fuad'ın iddia ettiği ve son nefesine kadar gösterdiği metanet-i âliyeye nisbetle bu ne kadar zaaftır? Şu âlemdeki maişeti yalnız parası sayesinde olmak insanı sair hasail ve hasaisten tecrid demek

olmaz mı? İnsan yalnız parası kadar mı insan olur? Öyle ise en çok parası olanın en büyük insan olması lazım gelir. Hakikat ise bil-külliye bunun hilafındadır. Servet ve sâmân insanın hüner ve marifetiyle bir de say ve gayretinin mükâfat-ı maddiyesidir. Peder ve valideden kalan miras insan için şân bile addolunmasa, itiraz edilemez. Peyda-yı servet ve şân ise murislere aittir. "Aferin falan adama ki kendisi yaşadıktan mâdâ evladına şu kadar servet bırakmış" derler. Hiç, "Aferin falana ki babasından şu kadar mirasa konmuş" denildiği var mıdır?

Beşir Fuad'ın bazı israfatı karındaşım Cevdet'in nazar-ı dikkatini celbederek kendisine nasihat vermekliğimi bir gün benden iltimas eylemişti. Cevaben demiştim ki: Keşke bir ayak evvel o servet-i mevruseyi tamam bitirse Beşir Fuad asıl o zaman adam olurdu. Masrafının çok olması, mesaisinin artmasını icab eylerdi de bihakkın çalışırdı.

Hayfa ki, bu tahminim yanlışmış. Beşir Fuad ne kadar büyük adam olursa olsun, maişet hususunda gösterdiği acz dahi o büyüklüğüne makusen mütenasib bir küçüklüktür. Düşünmeli, hem de kemâl-i ehemmiyetle düşünmeli ki, bir adam, "Ben bu dünyada yaşamak iktidarına malik değilim" hükmüne kanaat ederse, nefsi için ne yaman bir himmetsizlikte bulunmuş olur! O adam hür bile sayılamaz. Çünkü hürriyetin birinci şartı, kendi ekmeğini kendisi kazanmaktır. Başkasının ekmeğiyle yaşamak ya esaret, ya sebavet, ya şeyhuhet, ya maluliyet gibi ahvâlde tasavvur olunabilir. Hür olan ve hüner ve marifet gibi fazâil ile mümtaz bulunan bir adamın kendi başına çaresaz olamaması ve daha müdhişi

olmak üzere, "Çaresaz olamayacağım" hükmünü zihnine koyması tasavvura sığamayacak bir âfet-i can-sûzdur.

Beşir Fuad, yarın muaheze-i Rabbaniyeye duçar olup da, "Ey Fuad! Sana verdiğim nimetlerin hangisini istisgar edebilirsin? Cihanda bahtiyar olmak için tasavvur edilecek şeyler gençlik ve vücudca selamet, ilim ve marifet, akılca tamamiyet, itibar ve namusca mükemmeliyet ve herkes nezdinde kadr ve haysiyet ve maişet için sâmân ve servet gibi şeylerden ibaret olduğu hâlde senden bunların hangisini diriğ eyledim? Erbab-ı cehd ve mesaiden olarak çalışmış olsaydın, kendin bahtiyarane yaşadıktan mâdâ daha birçok erbab-ı mesaiye dahi iş tedarik ederek vesile-i taayyüş olamaz mıydın? Benim eltaf-ı samedaniyem bu mesai-i civanmerdanede sana zahîr olmaz mıydı? Niçin bunca nimetlerimi küfran ile şân-ı rububiyetime karşı isyan eyledin? Sana tevdi eylediğim emanete neden hiyanet ettin?" derse, Fuad ne cevap bulacak?

Ama kendisi materyalist imiş de böyle bir isticvabın tahakkukiyetine kani değilmiş. Ya bu suali son nefesinde müsterih olduğunu iddia eylediği vicdanına soracak olsa, ne diyecek? İşte en sevdiği benmişim. Ben dahi kendisine bu suali sorarım.

Yalnız bu suali değil, daha neleri sorarım. Kendisi materyalist ise ben değilim. Hilkatimizin tesadüfi olduğuna ve ot gibi bitip ot gibi mahvolacağıma mümkün değil kanaat edemem. Bir peder ve mader bana vesile-i nakl-i hayat oldular. Ben de birtakımlarına öyle bir vesile olmaya tabiaten mecburum. Bir cemiyet-i medeniyenin benden evvel gelmiş olan

azası benim perverişime, tekâmülât-ı maddiye ve maneviyeme hizmet eylediler. Ben de benden sonra geleceklere hizmetle mükellefim. Evvelkilerin hizmetini tanımamak bir küfrân-ı nimet, sonrakilerin hukukunu tanımamak bir küfrân-ı vazifedir. İkisi de insan-ı kâmil için asla istisvab olunamayacak bir hata, kat'an cebr olunamayacak bir noksan, belki hiç afv olunamayacak bir cinayettir.

İşte bu nokta-i nazardan bakınca, imsak-ı himmeti, tembelliği bile mekruh göreceğimden Beşir Fuad'a sorarım ki: "Vatan milyonlarca evladı meyanında sen kâbiliyetteki adamları birçok senelerde yetiştiremiyor. Osmaniyet ve insaniyet senin gibi dâhîlerin vücuduyla bil-iftihar hizmetlerinden intifa bekliyor. Sen ne kadar hür olursan ol, yine nefsine malik bir adam değilsin. Vatana, kavme, devlete, umum insaniyete ait bir adamsın. Nefsini madum ederek hizmet imkânını imha şöyle dursun, gayreti imsak ederek atâlet bile senin için kusur sayılacaktı. Cemiyet-i insaniyeye karşı işte bu kusur ile ma'yub olduğun gibi, cemiyet-i hususîyen demek olan familyana karşı kusurun da bundan büyüktür. Ettiğin divanelik ile bütün dostlarını ağlattın. Mübahesâtta muarızın olanları da ağlattın. Bahusus sair aza-yı ailenden mâdâ iki kadın ile üç çocuğu feryadlar, figanlar içinde bıraktın. Senin mertliğin, hamiyetin, insaniyetin bundan ibaret miydi Fuad'ım?"

İşte bu suallerime ve bunun her şubesinden münşaib olacak birçok mesâile Beşir Fuad'ın tevazuan, teeddüben değil âcizen ve mağluben hiç bir cevap veremeyeceğinden eminim.

Aman yâ Rab! Aman yâ Allah! Düşündükçe teessüfüm

artıyor. Malının bitmesini esbab-ı intihardan addeden bu bedbaht çocuğun daha binbeşyüz liralık malı varmış! Bir meblağ ki, pek çok mahrumlar bunun hasretkeşi olurlar. Hem rivayet olunduğu üzere yirmi bin liranın bakiyyesi değil. Öyle olsa, belki bir dereceye kadar mucib-i istisfar olabilirdi. Bu rivayetin sırf mübalağa olduğu tahakkuk eyledi.

İki-üç senelik sefahatte üçbin liradan az para yemiş. Bakiyye-i serveti aslının sülüsü nisbetinde iken, iflasa kail olmak reva mıdır? Bugün hizmet-i beşeriyede bulunarak birçok adamları dahi geçindirenlerin sermayeleri bu meblağdan pek dün idi. Bazı matbaacılarımız var ki, Beşir Fuad'ın kalemini takdir-i kıymeti mümkün olamayan bir sermaye addederek o kalemin sadakası demek olan asâr ile o kadar mükemmel yaşıyorlar ki, bedbaht çocuğun "sefahatim" dediği yaşayış hiç menzilesinde kalır. Sâye-i şahânede mekâtib-i âliye muallimlikleri âdeta müstevfaca maaşlı hizmetler olduktan mâdâ bir adamın birkaç muallimliği uhdesinde cem eylediği ve birkaç gazeteye, birkaç kitapçıya birden asâr verdiği görülmektedir. Beşir Fuad hizmet-i kalemiyesinden istifade-i nakdiyede bulunmuyordu. Birkaç eserinden aldığı ücret heman bir latifeden ibarettir. O iktidar ile mütenasiben çalışsa, aylığı laakal elli liraya getirebilirdi ki, "sefahat ettim" dediği zamanlarda sırf sefahati için biri biri üzerine bu kadar para sarfetmiş olduğuna ben pek ihtimal veremem. Çünkü bu zavallının sefahati bazı mesâkin-i kâse-lisan için çok görülebilirse de her göz israfı, sefahati öyle görmez. Zira bazı gözler Hâlil Şerif Paşa merhumun sefahati gibi şeyler görmüştür ki, ona nisbetle Beşir Fuad'ın sefahati zillet sayılır.

Elhasıl meseleyi hangi cihetten tetkik edecek olsak, bu zavallı çocuğun pek boş yere feda-yı can ettiğine kanaatimiz zaruridir. O kadar boş yere feda olup gitmiştir ki, eğer kendisinde maarifçe bir kıymet bulunmasaydı, intiharına hiç de ehemmiyet vermez ve bunu zayiattan addederek hiç müteessir olmaz ve bahusus şu yoldaki tafsilatla sevgili kârilerimizi hiç de yormazdık.

O kadar marifet sahibi bir adamın intiharında ne hikmet olabileceğini pek çok adamlar merak ettiklerinden, işte hiç bir hikmet bulunmadığını göstermek için bu tafsilât-ı müessire ve müessifeye girişmişizdir. Kendi meslek-i hikmetim dediği materyalizme gelince, ona dair de reddiyât-ı âtiyeyi arzeyleriz.

6
MATERYALİZMİN REDDİYLE İNTİHAR HAKKINDA MUHAKEME

Beşir Fuad'ın kendi meslek-i hikmeti bazı asârında esamisini zikreylediği hükemânın meslek-i hikmeti olduğunu ve zaten kendisini tanıyanların bu mesleğine de vâkıf bulunmaları lazım geleceğini mektubunda tasrih eylediği hatırdadır.

Vakıa kendisini tanıdığımız gibi, meslek-i hikmetinin de materyalizm üzerine mebni bulunduğunu tanımıştık. Bu tanımaklığımız dahi bizim için başkaca bir mucib-i teessüftür ya! Çünkü materyalizm denilen şey, cihanda mevcud-ı hakiki yalnız madde ile bir de onun havassından ibaret olup hassa maddeden, madde hassadan asla münfek olamayacakları gibi, bunların ebediyyet ve ezeliyyetlerine nazaran mahluk dahi olamayacakları ve binaenaleyh cihanda bir Hâlık bulunamayacağı tarzında bir kıyas-ı bâtıl üzerine mebni olmakla Beşir Fuad gibi fünun-ı şettada behre sahibi bulunan bir adamın şu yoldaki ebâtıla havale-i sem'-i itibar etmesi, hakikaten câlib-i istiğrabdır.

Hâlıkiyyet ve uluhiyyetin nezd-i Nasârada sûret-i tarifi, filvaki Avrupa'daki materyalistlerin reddine layık ve o yoldaki hâlıkiyyeti kabulden ise hiçbir şeyi kabul etmemek daha müstahik ise de düşünmelidir ki, Avrupa maarif-i cedidesinin tevlid eylediği hikmet-i yegâne materyalizmden ibaret bulunmayıb bilakis erbab-ı maarifden materyalizmi pek az kimseler kabul etmekte ve bunların miktarını çoğaltanlar ise cihanın herc ü merciyle külah kapabilmeye haris olan ayak takımından ibaret görülmektedir. Yoksa, "naturalizm" mesleğine salik bulunan Bernardan de Sen Piyer ve Flamaryon ve Lui Fikiye gibi meşahir-i hükema ve müellifin eğerçi Nasraniyetin tavsiye eylediği Tanrı, erbab-ı maarif nezdinde kabule şayan ise de saha-i tabiat kendi nâzım ve hâlıkını bir süret-i bedahette enzar-ı erbab-ı ukulde isbat eylemekte bulunduğuna kâil ve kânidirler. Bu hâlde işbu hükemâ-ı kiramın "dinsizlik"leri, Nasraniyet kilisasına karşı bir isyan demek olup, hikmet-i İslamiye nokta-i nazarından bakıldığı sûrette ise, şân-ı celil-i uluhiyyeti birtakım isnadât-ı gayri layıkadan tenzih demektir ki, Kur'an-ı Kerim'de mahlukata nazaran Hâlık'a intikali tervic eyleyen ayât-ı celileye, hükemâ-yı mumâ-ileyhim, velev ki gayri vukûf ile olsun, yine tevfik-i tefekkür ve tatbik-i tezekkür eylemektedirler.

Beşir Fuad gibi Avrupa terakkiyat-ı maarifine vukuf-ı kâmili bulunan bir zât, Müslüman ve Osmanlı olmayıp da Avrupalı bile bulunsa, materyalistlerin evhâm ve hayalâtına kapılmamak lazım gelirken, bu zâtın Osmanlılığı ve Müslümanlığı ile beraber şu yoldaki gafleti, mahza hikmet-i

İslamiye'ye bil-külliye adem-i vukûfundan ve bazı kocakarı tandırnamesi ahkâmından olan şeyleri hikmet-i İslamiye'dendir zannında bulunmasından neş'et eyleyeceği bedihi ve âşikardır.

Materyalistler, güya kendi esas-ı itikadlarını fünun üzerine bina etmekte iseler de, "fünun" dediğimiz şey hakayık-ı hilkatten ibaret olmak lazım gelip, onun ise erbab-ı fününun her gün bir yoldaki keşfiyatından dahi istidlal olunabileceği vecihle, tahakkuku tam nokta-i kemâline henüz pek baid bulunduğu, materyalistlerin kendilerince de mu'tereftir. Halbuki madde ile havassın yekdiğerinden adem-i infikakı ve yoktan hiçbir şey halk olunamayacağı ve madde ve havass her hâlde bir vardan vücud bulacağı ve bu ise varlığa ezeliyyet vereceğinden mâdâ ebediyyet de vereceği ve binaenaleyh varı var etmek için bir Hâlık'a ihtiyaç görülemeyeceği ve o hâletin hiçbir kanun ve nizamı dahi olamayacağı süretlerinden ibaret bulunan hikmet-i maddiye esasları, fününun şimdiki mevcudiyetleri ile dahi tamamı tamamına tevfik kabul eder şeyler değildir. Bir şeyin mebde ve müntehası bilinemeyecek kadar kadim olmasından, o şeyin Hâlık'a istiğnası nasıl teslim olunabilir ki, zaman ve buud gibi şeylerin dahi mebde ve müntehaları bilinememekte ve her mevludun kendisinden evvel bir vâlid bulunması zaruretinden naşi, zihn-i beşer, valid-i evvele kadar varamamakta ise de, bu ezeliyyet ve ebediyyet-i mevhume hep bizim zihnimizin tevehhümâtından ibaret olup, zihnimizin dahi bir mahluk olduğunu ve Hâlık taâla hazretlerinin ona verdiği kuvvet derecesinde tevehhüme muk-

tedir olabilip, ondan ileriye geçemeyeceğini düşünmeli değil miyiz?

Zihîndeki kuvvet ve kudret mütefavit olduğu, tabakât-ı zekâyı edna teemmül ile tahakkuk eder. Yani bazı kimselerin zihni, diğer bazılarından daha kuvvetli veya daha kuvvetsiz olmasına göre, bil-suhûle taakkul edilebilir ki, bir zihn-i aliyyü'l-âlâ farzedilecek olsa, ezeliyyet ve ebediyyete doğru bizim zihînlerimizin varmayacağı meratibe o zihn-i aliyyü'l-âlâ varabilir. Nasıl ki, Volter'in dahi dediği vecihle, bazı zihinler kendi sahibinin burnundan öteye geçemedikleri hâlde, diğer bazı zihînler bir anda afakı cevelan ederler.

Materyalistler madde ile onun kuvvet ve havassında gördükleri ezeliyyet ve ebediyyetten, derhal kuvve-i hâlıkiyet dahi işte bu madde ile havassına müntesib bir keyfiyet olduğunu hükm ediverdikleri zaman, hiç biraz teemmül edip de bu ezeliyyet ve ebediyyet-i mevhumenin de bir Hâlık'ı olabilmesi ihtimalini araştırmıyorlar mı? Buhner gibi, bunların eazımından bulunan bazı zevat, bu taharriye dahi sevk-i zihin ederek tamam maksuda, vusûle yaklaşır yaklaşmaz, çünkü kendi zihinleri mahlukun bile la-yetenahiliğinden ve ezelilik ve ebediliğinden dolayı veleh ve hayran olduğundan, ol ezeli ve ebedi-i hakikiyi tefekkür-i mü'minaneye kudretleri kalmıyor. Binaenaleyh bunlar hakikaten acınacak adamlardır. Zira mebani-i hikmetleri bulunan fününun henüz adem-i mükemmeliyetinden defaatle müşteki bulundukları hâlde, o çürük mebnalar üzerine kurdukları binanın zirvesi bir sağlam tabakaya takarrüb eder etmez tabaka-i mezkuredeki hakikat-i

kat'iyenin sıkletine tahammül edemeyip yıkılacak diye hâif ve lerzân oluyorlar.

Bi-menh-i taala, materyalistlerin butlânını müşerrihler gibi şerha şerha bil-teşrih meydana koyan naturalistlerin tetkikatıyla bil-mukayese, kârilerimizi bu nokta üzerinde uyandırmaya dahi bezl-i gayretten geri durmayacağız. Hele müellif Lui Fikiye gibi bazılarının, biz öldükten sonra nereye gideceğimizi taharri yolunda, kabul ve isbat-ı âhirete kadar vardıklarını kariben mücelledat-ı sairede meydana koyacağız. Şimdilik şurada ise materyalistlerin istinad eyledikleri fünundaki noksan ile mutekadât-ı ezeliyye ve ebediyyeyi redde muktedir olamayacaklarını, hâlâ karşılarında bulunan naturalistlere mağlubiyetleriyle istidlal kafi görülerek, fazlası için de bunların kavilleri fiillerine uymadıklarını enzar-ı ehemmiyete arz eyleriz. Şöyle ki:

Materyalistler Hâlık'a istiğna gösterdikten sonra beka-yı ruh şöyle dursun, vücud-ı ruha bile kanaat etmek istemeyerek âhiret ve oradaki hayat-ı cavidanîyi kâle bile almazlar. Varlık var ise, yalnız bu varlık olduğunu hükmederler. Halbuki Şopenhuer'in hikmet-i maddiyesini redde mahsus olan eserimizde beyan olunduğu üzere, bu varlığı dahi beğenmezler. Şu dünyanın bir elem ve ızdırab dünyası olduğunu hükm ile, bu dünyada kavâid ve levazım-ı insaniyye ve medeniyyenin hiç birisiyle mukayyed olmaksızın mümkün mertebe vakitlerini lakaydane bir sûrette hoş geçirmek isterler.

Dünyayı bu sürette tasavvur, zaten bu dünyayı kendilerine bir cehennem edinmek demek değil midir? Vakıa itikadât-ı

tabiiye ve asliyelerini berbad eyledikten sonra, ukbanın değil ulânın dahi kendilerine bir cehennem olması pek layık ise de, işte bir nümunesi zavallı Beşir Fuad'ta görüldüğü üzere, encâm-ı kâr dünya cehenneminin azabına da tab-âver-i mukavemet olamayarak gaye-i ta'zib olmak üzere kendi kendilerini idama mahkum ederler. Bu dehşetli hükmün hâkimi kendileri olduğu gibi icracısı, celladı da kendileri olurlar. Âlem-i imkânda bundan büyük nikmet mi olur?

Materyalistler, bina-yı hikmetlerini fününa tatbik etmek iddiasında bulundukları ve riyaziyattan sonra, ekmel ve alâ-yı fünun ancak tabiiyat olacağını, yine kendilerinden bulunan Ogüst Kont ile beraber teslim eyledikleri hâlde, bunlardan kendilerini boğazlayan müntehirler âlem-i tabiatta intiharın mevcut olup olmadığını niçin aramazlar? Bunlar âlem-i tabiattaki kavanin-i hafîyeyi taharri ve tetkik etmiş olsalardı, intihar denilen şeyin tabiatta mevcut olmadığını bedahaten görürlerdi de intiharı kabul, hâlıkiyeti red kadar abes ve bâtıl olduğuna inanırlardı.

İstidad-ı intihar, yalnız akrebe isnad olunmakta iken tetkikat-ı âhire bu isnadın dahi hakikaten "ma-lem-yekün" olduğunu meydan-ı sübuta çıkardı. Binaenaleyh, gaye-i hikmetleri bulunan şu fazihelerinin bile, tabiata gayri mutabık olmak hasebiyle, mugayir-i fen olduğunu inkâr edemezler. Meğer ki mükâbere ve muânede tarikine sapsınlar.

Beşir Fuad sağ olmalıydı da kendisine sormalı idim ki: Volter'in intihar hakkındaki mütalaasını ne sûretle telakki eylemiştir. Malum a, Beşir Fuad Volter'i en büyük adam olmak

üzere telakki eylerdi. Hakîm-i müşarün-ileyh için intikadlı güzel bir de kitap yazmıştı. Hatta "Musahabât-ı Leyliye" serlevhalı makalelerimin ikisini, Fuad'ın bu eserine mukabil bazı izahât ve intikadâta hasreylemeye beni de mecbur eylemişti.

İşte Fuad'ın bu kadar beğendiği Volter, vakıa intiharı bizim kadar muaheze etmiyor. Roma'da bu fiile bir şiddet-i vahşiyane ve Paris'te cinnet manası verildiği hâlde, Londra'da ruhun bir hassa-i âliyesi diye telakki olunduğunu hükmederek, intiharın mahza korkaklıktan neş'et eyleyeceği hakkındaki akval-i hükemayı da red ile, "Böyle bir hareket zaaftan ziyade vahşeti isbat eyler. Bir hasta çılgınlık derecesine geldiği zaman, onun kuvveti yoktur dememeli. Bilakis kuvveti bir çılgın kuvvete müsavidir demeli." diyor ki, bu sözden intiharı tahsin dahi çıkmayıp bir hastalıktan ve o hastalığın tevlid eylediği çılgınlık kuvvetinden ibaret olduğu manası çıkıyor.

Volter bu makaleyi yazdığı zaman, bizzat kendisinin hayata ne kadar ehemmiyet verdiğini nazar-ı dikkatine almamış olmamalıdır. Zira tabibsiz gün geçirdiği olmadıktan fazla, ömr-i beşeri, yine beşeriyetten muntazar olan hidematın ifasına kafi göremeyip uykuda geçirdiği zamanlara acırmış. Hatta uykunun yed-i gasbından ne kadar zaman kurtarabilirse, onu hayat hususunda kâr saymak için, yavaş yavaş uykuyu terke kendisini alıştırmak istemiş. Epeyce muvaffak dahi olmuş ise de, vücudun muhtac olduğu dereceden pek çok aşağıya indirdiği uyku ile, ömür kazanayım derken, akibetinden gaib etmeye başladığını görerek terke mecbur olmuş. Vakıa denilebilir ki, her adamın ömrü, Volter gibi, hidemat-ı

mühimmeye mukabil gayet kıymetli bir ömür sayılamaz. Lakin bu söz, olsa olsa büyük adamlara müdahene için doğru olabilir. Herkesin bir hizmeti ve o hizmetin ifası için ömrünün bir ehemmiyeti vardır ki, ihtiyari bir ölüm ile o hizmeti menetmek, hizmet-i mezkûreden faidelenecek olanları mahrum bırakmak demek olur. Bu da mürüvvet sayılmaz ya!

Elhasıl Beşir Fuad'ın mesleklerine tevfik-i hikmet eylediği hükemâdan hiç birisi, hayatlarınca kayıtsızlıkta bulunmayıp, hele hayat-ı âhiretten dahi ümidvar olmamaları hasebiyle, olanca ehemmiyetlerini bu dünya hayatına hasreyledik-lerinden, zavallı adamcağız, ettiği hareketle beğendiği hükemânın mesleklerine mutabakatta değil, mugayeret ve muhalefette bulunmuş sayılır.

7
BU FÂCİADAN ALINACAK İBRET

Buraya kadar bast ve temhid eylediğimiz tafsilatı, bir neticeye intac için, nazar-ı muhakememizde icmal eyleyelim de, o neticeden ibret alalım.

Dünyada vakıa âlâm ve evcâ yok değildir. Hatta varolması, dünyanın dünyalığı şânı için vacibtir. Hakîm olan, şu saha-i gabrâda nimetlerle nikmetleri mukayese eder. Bu mukayesesinde kendisi için, bir hak ve bir de vazife tayin eyler. Hakkı olan şey, nimetlere nâiliyet ve vazifesi dahi nikmetlerden tevakki ve mücânebettir. İnsan, mesela hıfz-ı sıhhatine riayet vazifesiyle kendisini muvazzaf addetmezse, sıhhat gibi en büyük nimetten mahrum ve maraz gibi en büyük nikmete duçar olur.

Hak celle ve a'lâ hazretleri insana bir akıl vermişse, aklı hakâyık-ı bâhireden inhiraf ile ebâtıl-ı zâhireye sapmak işinde kullansın diye vermemiştir. Böyle bir su-i istimal, nimet-i aklı dahi bir nikmet-i uzma eder bırakır.

Dünya, insan için, muvakkat bir dâr-ı saâdet olmak

üzere, Hak cel ve a'lâ hazretleri insana her ne ihsan etmeyi tecelli buyurmuşsa, cümlesini Beşir Fuad'a vermişti. Zadeganlık, mükemmeliyet-i vücud, güzellik, zekavet, fetanet, servet, beyne'l-akran namus ve haysiyet, hepsi mükemmeldi. Onda olan esbab-ı mesudiyeti bin kişiye taksim etseler, fakat o bin kişi âkil ve kadirşinas olsalar, her biri kendi hisse-i musibelerine şâkir olmak lazım gelirdi.

Ya bu kadar avâtıf-ı Rabbâniyenin neticesi neye müncer oldu?.....

Ya bu netice-i müdhişe ve fâciadan dolayı mes'ul kimdir?.....

Hiç şüphe yok ki, o hikmet-i bâtıla!

Öyleyse, materyalizm denilen hikmet-i maddiyeye, yine maddi bir burhan-ı ibtal olmak üzere, bu su-i âkibetten başka bir şey aramak lazım gelir mi?

Bu misillu avâkıb-ı kabiha, ona cür'et edenleri, hiç olmazsa bazı erbab-ı belahet nezdinde olsun yalancı bir kahramanlıkla memduh edebilecek olsa, biçare mahdumlar bununla olsun müteselli olabilirlerdi. Hayfa ki, kendileri için bu tesliyet dahi yoktur. Çünkü, işte Beşir Fuad'ı en ziyade sevenlerden, takdir edenlerden birisi ben olduğum cihetle, onun su-i âkibetini kimlerin beğenmiş olabileceğini pek ciddi bir sûrette tahkik eyledim, bülehadan bile hiç takdir ve tahsin edene rast gelmedim.

Binaen-alâ-zalik zihnimizi envar-ı hikmet-i sahiha ile tenvire çalışalım. Şu dünya yüzündeki vezaifimizi öğrenip muktezasına tevfik-i muamele ile hukukumuza dahi destres olmak is-

tihkakını meydana koyalım. Hayat-ı âhiretimizi mes'ud edecek esbabı bil-tehiyye, o mes'udiyeti eltâf-ı sübhâniyeden ümid edebilmek bahtiyarlığından mâdâ şu âlemde dahi bir nam-ı hüsn bırakıp gidelim; mertliğimize, kahramanlığımıza layık olan budur. Yoksa hikmet-i bâtıla erbabı, bu dünyada şermsar oldukları gibi, öteki dünyada dahi ser-nigûn olmak akla en karibdir. Hele yaptıkları işin hiç de kahramanlık olmadığı, bazı mesakin-i nisvanın bile kendi nefislerinde ölüm ikaına isbat-ı iktidar etmeleriyle müsbittir.

Cenab-ı Hak, cümlemizi tarik-i müstakime hidayetle dâllinin tarikinden muhafaza buyursun. Amin.

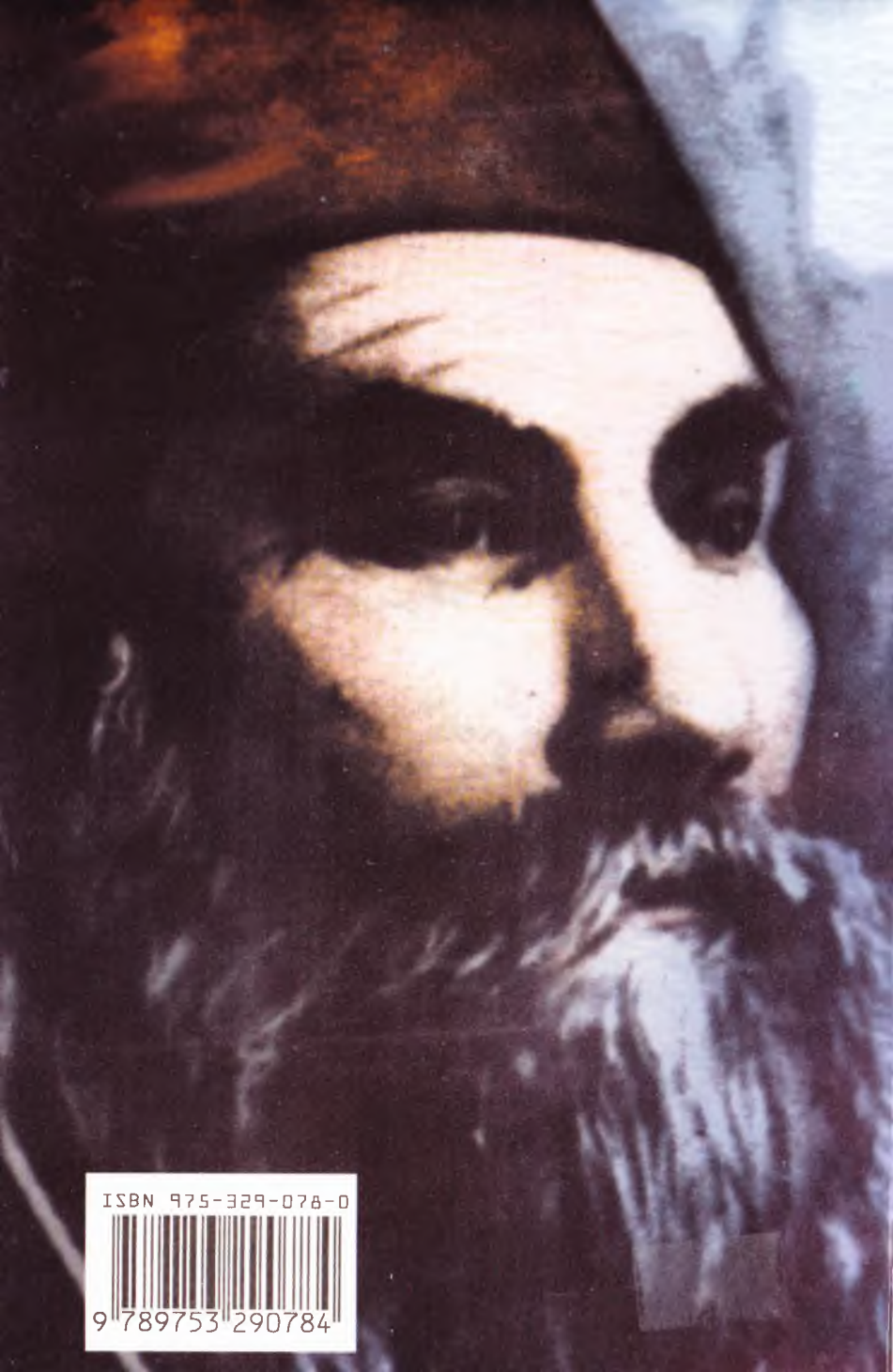
İntiha.

Orijinal künye sayfası "*Beşir Fuad / Muharriri Ahmed Midhat / Tercüman-ı Hakikat gazetesinde derc olunduktan sonra ilk defa olarak kitap sūretinde dahi basılmıştır / İstanbul / Sene 1304*" yazılı olan bu kitap, sözkonusu baskıdan, N. Ahmet Özalp tarafından ilk kez eksiksiz olarak Latin harflerine çevrimyazısı yapılarak yayımlanıyor.

AHMET MİTHAT EFENDİ

Nesrin hemen bütün türlerinde 200'e yakın kitabı bulunan yazarın romanlarından bazıları:

Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrar, Hüseyin Fellah, Dünyaya İkinci Geliş yahut İstanbul'da Neler Olmuş, Felatun Bey'le Rakım Efendi, Karı Koca Masalı, Paris'te Bir Türk, Süleyman Musli, Henüz On Yedi Yaşında, Karnaval, Dürdane Hanım, Demir Bey yahut İnkişaf-ı Esrar, Jön Türk.

ISBN 975-329-078-0
9 789753 290784